

De Brabantse Norbertijnen en het Jansenisme

SUMMARIIUM. — Praesens studium indagare intendit, quomodo Praemonstratenses Circariae Brabantiae se habuerint relate ad Iansenismum.

Suggestentibus quibusdam Academiae Lovaniensis doctoribus, Capitulum Provinciale anno 1620 statuerat, ut in materia de gratia omnes sancti Augustini sententiam sequerentur, et ab ea, quousque aliud definierit Ecclesia, nulla ratione develli se paterentur. Quo innixi decreto, aestimantesque Iansenium genuinam sancti Augustini doctrinam tradidisse, huius causam Praemonstratenses variis modis, plerumque coniunctim cum Universitate, sustinuerunt, donec Capitulum Provinciale anno 1718 decrevit, ut in materia de gratia omnes quidem sancti Augustini sententiam sequerentur, hanc tamen solerter a Iansenii sententia distinguendo.

In verband met de geschiedenis van het Jansenisme heeft L. Ceyssens de laatste jaren verschillende merkwaardige studies laten verschijnen, waarin herhaaldelijk, doch meestal slechts terloops, melding gemaakt wordt van de Norbertijnen ¹⁾. Naar aanleiding daarvan willen wij hier beproeven de rol nader te

¹⁾ De lijst van L. Ceyssens' studies tot 1950 vindt men bij L. WILLAERT, *Bibliotheca Janseniana Belgica. Répertoire des imprimés concernant les controverses théologiques en relation avec le Jansénisme dans les Pays-Bas catholiques et le Pays de Liège aux XVIIe et XVIIIe siècles* (Museum Lessianum. Section historique, 8), III, Brussel-Parijs, 1951, blz. 993. Voor ons zijn vooral van belang: *Diarium Romanum van P. Bernardus Désirant, O. E. S. A., anti-jansenistisch gedeputeerde van de Belgische bisschoppen in Rome (1692-1696)*, in *Bulletin de l'Institut Historique Belge de Rome*, XXI (1941), blz. 237-326; *Verslag over de eerste Jansenistische Deputatie van Leuven te Rome (1643-1645)*, ibidem, XXII (1942-1943), blz. 31-111; *Jansenistica. Studiën in verband met de geschiedenis van het Jansenisme*, I, Mechelen, 1950; *Jean Recht en mission à Madrid pour l'« Augustinus » et l'Augustinisme (1649-1653)*, in *Augustiniana*, I (1951), blz. 21-47, 107-139, 192-204.

omschrijven, die de Brabantse Norbertijnen in deze beroerde aanlegenschap gespeeld hebben ²⁾).

Onder Brabantse Norbertijnen verstaan wij de leden van de toenmalige Brabantse Circarie, die bestond uit de Premonstratenser Abdijen van Antwerpen, Grimbergen, Park, Averbode, Tongerlo, Berne, Ninove en Diligem ³⁾. Als Circarie vormde deze groep van Abdijen een juridische eenheid onder leiding van het Provinciaal Kapittel en de vicaris-generaal ⁴⁾, en als dusdanig zou zij stelling te nemen hebben in de Jansenistische kwestie. Meer dan welke andere Circarie van de Orde ook, was de Brabantse aan het gevaar blootgesteld in het gewoel meegesleurd te worden, gezien het feit dat veel van haar leden, en nog wel de meest vooraanstaande, hun theologische opleiding genoten hadden aan de Leuvense Universiteit, bakermat en eerste strijdperk van het Jansenisme.

De theologen van de Leuvense Universiteit waren zeer gehecht aan de genadeleer van Sint Augustinus en beklemtoonden sterk de rol van de genade in de zaligmaking, ten nadele soms van de vrije wil ; en dat ook nog na de veroordeling van Baius ⁵⁾. Met kracht bestreden zij de leer van Molina en Lessius, die de Jezuïeten aan hun College te Leuven onderwezen.

Vermits het in die strijd toch ook ging om het gezag van Sint Augustinus, konden de Norbertijnen in het algemeen er niet ongevoelig voor blijven: zij achtten zich verplicht hun Vader en Wetgever te verdedigen. Te meer daar zij menen konden zich hierbij te mogen beroepen op zekere pauselijke uitspraken. Om de twist tussen Dominicanen en Jezuïeten betreffende de vrije wil en

²⁾ Voor het laatst werd deze stof behandeld door Q. G. NOLS, *Jean Masius Abbé du Parc (1635-1647). Sa vie. Ses rapports avec les partisans de Jansénius*, Brussel, 1909. Daar Nols belangrijke stukken ongebruikt liet en vermits sindsdien menigvuldige nieuwe gegevens aan het licht kwamen, moet deze studie thans als onvoldoende geacht worden.

³⁾ De Abdij van Postel werd slechts in 1738 in de Brabantse Circarie ingelijfd; vóór die tijd maakte zij deel uit van de Circarie van Floreffe.

⁴⁾ Destijds was degene, in wiens handen het dagelijks bestuur van de Circarie berustte, niet slechts een vicaris van de generaal, maar werkelijk een vicaris-generaal. Trouwens, voor een deel van de periode die onze studie bestrijkt was er geen generaal, daar de Abdij van Prémontré in commende gegeven werd.

⁵⁾ A. DE MEYER, *Les Premières Controverses Jansénistes en France (1640-1649)*. (Université Catholique de Louvain. Dissertations doctorales de la Faculté de Théologie, IIe série, tome IX), Leuven, 1917, blz. 6.

de genade, de « auxilia », te beslechten, had Rome een bijzondere commissie samengesteld, te weten de « Congregatio de auxiliis ». Daar werd weliswaar de kwestie niet definitief opgelost: Paulus V vaardigde op 1 December een decreet uit, — dat Urbanus VIII op 22 Mei 1625 hernieuwen zou, — waarbij aan beide partijen het stilzwijgen werd opgelegd. Doch, naar de Dominicanen beweerden, had Clemens VIII, tijdens een van de vergaderingen van de commissie, op 20 Maart 1602, de genadeleer van Sint Augustinus als toetssteen aangegeven voor de te onderzoeken vraagstukken ⁶⁾. Verder deed het gerucht de ronde dat Paulus V een bulle had laten klaarmaken die de leer van Molina veroordeelde en aan Sint Augustinus een volstrekt gezag toekende in zake genadeleer, maar dat die bulle niet afgekondigd werd om de Jezuïeten te belonen voor hun diensten aan de Kerk bewezen ⁷⁾. Zodat men zich verplicht achten kon tot het volgen van Sint Augustinus' genadeleer, zolang tenminste de Kerk geen andere beslissing zou hebben getroffen.

Bovendien deed juist de genadeleer van Sint Augustinus zich voor als het meest geschikte middel om in de Orde de geest van ootmoed te bewaren, haar ingeprent door Sint Norbertus, die, naar een antifoön uit zijn officie, « In domum praemonstatem introeuntes spiritualis militiae tyrones in timore Domini et humilitate erudiebat, ut spiritu superbiae evacuato, Spiritus Sanctus viam illorum ad superna dirigeret » ⁸⁾.

Zo is het te begrijpen dat de Brabantse Norbertijnen, op aansporing van zekere professoren van de Leuvense Universiteit ⁹⁾, in

⁶⁾ (H. SERRY), *Historiae Congregationum de auxiliis divinae gratiae sub Summis Pontificibus Clemente VIII et Paulo V libri quatuor, auctore Augustino Le Blanc*, Leuven, 1700, kol. 388, 403.

⁷⁾ A. DE MEYER, *Les Premières Controverses Jansénistes en France*, blz. 8.

⁸⁾ I. A. LAPIDE, *Corn. Iansenii Iprensis Episcopi S. Theol. quondam Doctoris Laudatio Funebris*, Leuven, 1641, blz. 5; P. COBBAERT, *Rhythmica consideratio altitudinis consilii divini super salute generis humani ex sanctissimo et irrefragabili Ecclesiae Doctore Augustino, Episcopo Hipponensi, proposita*, 2^e uitg., Brussel, 1647, blz. 6-7.

⁹⁾ Einde Juli 1642 schreef Masius, abt van Park, aan de Leuvense professor ab Angelis: « ... S. Augustini... doctrinam in materia de gratia tamquam fundamentum verae humilitatis et pietatis voluerint Patres Ordinis nostri nos sequi, donec aliter definiret Ecclesia. Et hoc, sicut certissime scio, ex suggestione praecessorum vestrorum S. Theol. doctorum... ». Archief van de Abdij van Park, VII, 61a, f. 147; Q. G. NOLS, *Jean Masius*, blz. 66.

hun Provinciale Kapittels van 1620 en 1624, beiden in de Abdij van Park gehouden, volgend decreet uitvaardigden:

« Porro in materia de gratia omnes humillimi Patris nostri Augustini sententiam sequantur, et ab ea, quousque aliud definierit Ecclesia, nulla ratione develli se patiantur, ne dum plus naturae viribus et minus gratiae tribuunt, quam oportet, a gratia deserantur et in se stantes non stent, sed spiritu verae humilitatis vacui turpiter labantur » ¹⁰).

Wijl dat decreet de Brabantse Norbertijnen verplichtte in zake genadeleer Sint Augustinus te volgen, zou het verschillenden onder hen in het Jansenisme doen belanden. Immers, welke was juist de opvatting van Sint Augustinus over de genade? Hoezeer men zich ook inspande om deze nauwkeurig te bepalen, toch bereikte men geen bevredigende uitslag. Zo werden de geesten geleidelijk voorbereid om diegene te volgen, die met gezag verklaren zou: dit is de ware leer van Sint Augustinus. Dat zou Jansenius zijn ¹¹).

1. — JOANNES A LAPIDE LOFREDENAAR VAN JANSENIUS.

Toen einde Augustus 1640 de *Augustinus* van Cornelius Jansenius te Leuven verscheen, werd hij in de meeste kringen met geestdrift begroet. Het gezag van de schrijver was algemeen er-

¹⁰) *Capitula Provincialia Circariae Brabantiae*, o. *Praem.* (1620-1643), uitg. J. E. STEYNEN, in *Analecta Praemonstratensia*, XVII (1941), blz. 12, 46.

¹¹) Zulks blijkt uit het getuigenis dat Masius op 17 October 1641 leverde ten gunste van Jansenius' *Augustinus*: « Ego infrascriptus testor, Reverendos admodum Praelatos et patres Capituli Provincialis Ordinis nostri Praemonstratensis in hisce partibus Belgicis servati anno 1620, item anno 1624 concepisse et ordinasse... hunc articulum in Capite de *Lectore* sacrae theologiae sub hac forma: ' Porro in materia de gratia etc. '. Ac proinde ab illis temporibus fuisse maiori diligentia laboratum, ut omnes candidi nostri ordinis religiosi commendatam a superioribus dicti sanctissimi sui Patris Augustini sententiam ediscerent, ruminarent et incorporarent. Cum autem doctiores quique ex dicto nostro ordine omne studium impenderent ad assequendam veram, puram et piam humillimi sancti Augustini doctrinam in materia gratiae tam alta quam profunda et eorum semper fluctuaret animus, aliis Doctoribus dicentibus: Ecce hic, aliis: Ecce illic, opportune incidit in manus postremus hisce annis opus illud intitulatum Cornelii Iansenii Episcopi Iprensis *Augustinus*, quod uti fuit a me lectum et cum diversis operibus S. Augustini collatum, reperi... continere sinceram et genuinam sancti Doctoris numquam clarius deductam de divina gratia doctrinam... » Archief van de Abdij van Park, VII, 61a, f. 118-119; Q. G. NOLS, *Jean Masius*, blz. 62-63.

kend ... behalve bij de Jezuïeten. Dezen hadden vruchteloos gepoogd het drukken van het boek te verhinderen ; rusteloos zouden zij het thans bestrijden. Op 22 Maart 1641 lieten zij in hun College te Leuven hun gekende *Theses* verdedigen, waaruit blijken moest dat de leer van Jansenius ketters was. Spijts de bemoeiingen van Libertus Fromondus, — zoals bekend, een van de uitgevers van de *Augustinus*, en zelfs, volgens de Jezuïet Crommius, « forte etiam ex parte libri ipsius auctor et interpolator » ¹²⁾, — die schier alle kloosters afgelopen had om te bekomen dat de religieuzen de plechtigheid niet zouden bijwonen, kende zij nochtans veel bijval ¹³⁾. Maar Fromondus gaf de strijd niet op. Weldra zou de derde verjaardag aanbreken van Jansenius' dood. Al blijkt zulks de gewoonte niet geweest te zijn, toch kon ditmaal die gelegenheid wel benut om een lofrede te houden op Jansenius en tevens de Jezuïeten van antwoord te dienen ¹⁴⁾. Fromondus kon dat bezwaarlijk zelf doen, daar men hem al te zeer in de zaak betrokken wist. Wie zou hij er dan voor vragen ? Zijn keuze viel op een oud-leerling van Jansenius, Joannes a Lapide, baccalaureus in de godgeleerdheid.

Joannes a Lapide, rond 1596 te Antwerpen geboren, had wijsbegeerte gestudeerd te Leuven en was nadien Norbertijn geworden te Grimbergen ; sedert 1636 was hij praeses van het Premonstratenser College aan de Leuvense Universiteit ¹⁵⁾. Vol ijver voor het Augustinisme, — waartoe hij zich krachtens het reeds bekende decreet van het Provinciaal Kapittel gehouden achtte, — en diep onder de indruk van de smaad zijn meester door de Jezuïeten aangedaan, ging hij op het verzoek van Fromondus in. Op 4 Mei 1641 hield hij in de Sint-Pieterskerk te Leuven zijn ophefmakende *Laudatio funebris*, die hij bovendien, met toestemming van zijn oversten, in druk liet verschijnen. Om de plechtigheid meer ruchtbaar te maken, werd een vlugschriftje verspreid, dat een nauwelijks verholten schimp was op de Jezuïeten ¹⁶⁾.

Volgens de uitstekend gedocumenteerde, maar zeer partijdige *Imago primi saeculi Iansenistarum*, door de Jezuïet Alphonsus Huy-

¹²⁾ L. CEYSENS, *Jansenistica*, I, blz. 48.

¹³⁾ L. CEYSENS, *Jansenistica*, I, blz. 32.

¹⁴⁾ L. CEYSENS, *Jansenistica*, I, blz. 48.

¹⁵⁾ L. GOOVAERTS, *Ecrivains, Artistes et Savants de l'Ordre de Prémontré. Dictionnaire bio-bibliographique*, I, blz. 490-491.

¹⁶⁾ « ... Dulcia disce loqui, nomen qui quaeris Iesu. Aspera sunt miti non

lenbroucq begonnen ¹⁷⁾, was het er bij a Lapide vooral om te doen de Jezuïeten eens duchtig uit te schelden ¹⁸⁾. Dat is wellicht overdreven. Het opzet van de redenaar lijkt ons op de eerste plaats geweest te zijn de lof te verkondigen van Jansenius: hij stelde hem dan ook voor als een toonbeeld van alle deugden, zo goddelijke als zedelijke. Wat a Lapide evenwel niet belette om bij gelegenheid Jansenius te verdedigen tegen de Jezuïeten, die hem in hun *Theses* voor een ketter lieten doorgaan, op gelijke lijn met Calvijn, Luther, Chemnitz en anderen. Naar zijn oordeel had zijn meester getrouw de opvatting weergegeven van Sint Augustinus, die zo dikwijls door de pausen was aanbevolen. Waar de *Theses* beweerden dat verschillende van Jansenius' leerpunten vroeger veroordeeld werden door Pius V en Gregorius XIII, ontkende a Lapide zulks ten stelligste, beroep doende op de verklaringen van Jansenius zelf en van heel wat geleerden, die daar afdoende bewijzen zouden voor geleverd hebben. Met evenveel klem loochende hij dat de leer van Jansenius in strijd zou zijn met die van het Concilie van Trente ¹⁹⁾.

Waar a Lapide verder onder de deugden van Jansenius zijn karaktersterkte belichtte, meende een andere Jezuïet, René Rapin, het gemis aan oordeel van de redenaar te moeten aan de kaak stellen, omdat hij de schrijver van de *Augustinus* zou geprezen hebben wijl deze, bij het voorzien van de tegenstand door zijn werk verwekt, volhardde met zich niet te bekommeren om wat men te Rome zeggen zou ²⁰⁾. Ook hier werden de feiten niet juist weergegeven. Joannes a Lapide prees Jansenius niet omdat hij onverschillig zou geweest zijn voor het oordeel van Rome; integendeel, met lof haalde hij een tekst aan uit de *Augustinus*, waar de schrijver zich bij voorbaat aan elke kerkelijke uitspraak onder-

socianda Deo... ». Een exemplaar hiervan wordt bewaard in het Archief van het Aartsbisdom te Mechelen, Museum Bellarminum, C, 3, 5.

¹⁷⁾ Over dit belangrijk werk, dat in handschrift berust in het Archief van het Aartsbisdom te Mechelen, zie *Rapport sur les travaux du Séminaire historique pendant l'année académique 1911-1912*, in *Annuaire de l'Université Catholique de Louvain*, LXXVII (1913), blz. 380-387.

¹⁸⁾ *Imago primi saeculi Iansenistarum*, I, blz. 202.

¹⁹⁾ I. A LAPIDE, *Corn. Iansenii Iprensis Episcopi S. Theol. quondam Doctoris Laudatio Funebris*, Leuven, 1641, blz. 7-11.

²⁰⁾ R. RAPIN, *Histoire du Jansénisme depuis son origine jusqu'en 1644*, uitg. DOMENECH, Parijs, 1861, blz. 438.

wierp ²¹⁾). Wel echter liet hij in hem zijn onverschrokkenheid bewonderen voor zijn vijanden, waarvan hij nochtans voorzag dat zij hem zouden belagen tot zelfs bij de Heilige Stoel, dat zij hem zouden beschimpen en zijn goede naam in opspraak brengen: dat was het wat Jansenius, volgens a Lapide, niet vreesde en ook niet weerhouden kon er voor te zorgen dat zijn *Augustinus* uitgegeven werd, omdat hij daarbij de eer van God, het nut van de Kerk en de verspreiding van de zuivere leer van Sint Augustinus op het oog had ²²⁾).

Volgens Rapin zou a Lapide het merendeel van zijn talrijke toehoorders erg ontstemd hebben en zou de internuntius in een brief van 11 Mei aan kardinaal Barberini verslag hebben uitgebracht over deze gebeurtenis, hem meldend dat de Jezuïeten hierbij lelijk toegetakeld werden en hem, als bewijsstuk, een exemplaar zendend van de lofrede ²³⁾).

Niettemin lijkt de *Laudatio funebris* veel bijval geoogst te hebben, want nog vóór half-Juli werd zij opnieuw gedrukt te Antwerpen ²⁴⁾). Ondertussen echter hadden de Jezuïeten voor een *Oratio apologetica adversus laudationem funebrem* gezorgd ²⁵⁾). Doch ook a Lapide bleef niet werkeloos: reeds in Augustus wisten de Jezuïeten dat hij een boek tegen de *Flosculi oratorii* ²⁶⁾) klaar liggen had, wel driemaal zo dik als zijn lofrede, maar dat de abt van Grimbergen totnogtoe geen toelating had gegeven om het te laten verschijnen, ofschoon verschillende kloosterlingen deze trachtten te bekomen ²⁷⁾). Verdere inlichtingen over dat boek zijn te vinden in

²¹⁾ I. A LAPIDE, *Corn. Iansenii Laudatio Funebris*, blz. 6-7.

²²⁾ I. A LAPIDE, *Corn. Iansenii Laudatio Funebris*, blz. 31-32, 35.

²³⁾ R. RAPIN, *Histoire du Jansénisme*, blz. 437-438.

²⁴⁾ Brief van Bollandus aan Crommius, 18 Juli 1641. Archief van het Aartsbisdom te Mechelen, 148 *Litterae autographae clarissimorum virorum ex Societate Iesu*, 81.

²⁵⁾ Wanneer deze uitgegeven werd, is ons niet bekend. Op 10 Juni 1641 had de provinciaal van de Jezuïeten aan de bisschop van Antwerpen beloofd, de reeds begonnen druk er van te laten stilleggen en zijn onderdanen te verbieden in het vervolg nog te publiceren over Jansenistische aangelegenheden, op voorwaarde dat ook de Jansenisten het stilzwijgen zouden bewaren. L. CEYSSENS, *Jansenistica*, I, blz. 50-51. Volgens de *Imago primi saeculi Iansenistarum*, I, blz. 204, zou zij toch verschenen zijn in 1641.

²⁶⁾ Volgens L. CEYSSENS, *Jansenistica*, I, blz. 104, gaat het hier vermoedelijk om de *Elegantiae Iansenianae* van de Jezuïet Libens.

²⁷⁾ L. CEYSSENS, *Jansenistica*, I, blz. 104.

een brief die a Lapide op 14 November tot de Jezuïet Crommius richtte: het was opgedragen aan de generaal van de Jezuïeten en de schrijver raakte er onder meer de redenen aan waarom hij zijn *Laudatio funebris* had opgesteld.

Deze brief maakt deel uit van de correspondentie die gevoerd werd tussen a Lapide en Crommius ²⁸⁾. De praeses van het Premonstratenser College was haar op 11 November begonnen om de geruchten tegen te spreken, door sommige Jezuïeten verspreid, als zou hij de schrijver geweest zijn van het beruchte *Somnium Hipponense*: op zijn priestereer verklaarde hij daar niets mee te maken te hebben.

Toen wat later een heruitgave van het *Somnium Hipponense* verscheen onder de titel *Conventus Africanus*, dachten sommigen weer dat a Lapide daar tussen zat. Spijts ijverige opsporingen heeft men echter geen bewijzen tegen hem kunnen vinden; trouwens, de verdenking viel toen niet alleen op a Lapide, maar ook op de Leuvense professoren Paludanus en Fromondus ²⁹⁾.

2. — TER VERDEDIGING VAN DE « AUGUSTINUS ».

Waarom had Christophorus Outers, abt van Grimbergen, aan Joannes a Lapide de toelating geweigerd om zijn nieuw boek uit te geven? Mogelijk wist hij reeds dat het Heilig Officie een decreet had uitgevaardigd, waardoor onder meer ook de *Laudatio funebris* van zijn onderdaan al getroffen werd en verdere straffen werden aangekondigd.

Dat decreet, getekend op 1 Augustus 1641, verbood de *Augustinus* en al de werken die in verband daarmee verschenen waren, zo voor als tegen. Om deze maatregel te rechtvaardigen voerde het twee redenen aan: eerstens pleegden al die werken inbreuk op de verordeningen van Paulus V en Urbanus VIII, met zonder voorafgaande toelating van het Heilig Officie over de « auxilia » te handelen; tweedens brachten zij de gemoederen in be-

²⁸⁾ Deze correspondentie, waarvan een afschrift van de hand van Crommius bewaard wordt in het Archief van het Aartsbisdom te Mechelen, Museum Bellarminum, C, I, 25, bestaat uit twee brieven van a Lapide, gedagtekend op 11 en 14 November, met telkens een antwoord van Crommius, respectievelijk van 12 en 16 November.

²⁹⁾ L. CEYSSENS, *Jansenistica*, I, blz. 137-139.

roering. Ten slotte werd, onder bedreiging van de zwaarste kerkelijke straffen, het verbod hernieuwd voortaan nog over de « auxilia » te schrijven.

Het meedelen van dat decreet aan de verschillende Norbertijner Abdijen van de Brabantse Circarie kwam ambtshalve toe aan de abt van Sint-Michiels te Antwerpen, Joannes Chrysostomus Vander Sterre, in zijn hoedanigheid van vicaris-generaal. Vander Sterre, geboren te Baarle-Hertog in 1591, had theologische studies gedaan aan de Leuvense Universiteit, waar hij de graad van baccalaureus formatus behaalde ³⁰⁾. Op 4 October 1641 richtte hij volgend schrijven aan de abt van Berne, Leonardus Bosch, eveneens afkomstig van Baarle-Hertog en oud-student van Leuven, licentiaat in de godgeleerdheid ³¹⁾:

« A Sancta Apostolica Sede decretum emanavit, quo sub poena excommunicationis latae sententiae, ipsi Papae reservatae, prohibetur lectio et detentio tam *Augustini* Iansenii, quam omnium operum, opusculorum, theseon, orationum, epistolarum, quae tam pro quam contra, occasione huius *Augustini* scripta sunt. Iussus sum ego idipsum nostris Provinciis significare. Verum necdum intellexi, an bulla ista aut decretum hactenus sufficienter haberi debeat promulgatum, cum intelligam Lovanii rem remissam in aulam et adventum Illustrissimi Mechliniensis. Ego interim, qui non cupio ex posterioribus esse, qui obediunt Ecclesiae, modicum, quod istorum librorum habebam, in angulum suspensorum scriptorum seposui, et nostros seponere feci, facili iterum negotio ea inde extracturi, si contingat (quod plures etiamnum sperant) divinae veritatis solem humanae sapientiae nubem perrumpere » ³²⁾.

Laten wij voorlopig de kwestie buiten beschouwing, te weten of Vander Sterre al dan niet Jansenist was: daaromtrent krijgen wij later wel meer en duidelijker gegevens. Hier weze enkel onderlijnd dat hij, ingevolge van wat men hem te Leuven gezegd had, twijfels koesterde nopens de rechtsgeldige afkondiging van het decreet.

En niet zonder reden. Want toen het decreet door de internuntius, Stravius, aan de Universiteit was meegedeeld, had de Raad

³⁰⁾ L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, II, blz. 287-295.

³¹⁾ L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, III, blz. 25.

³²⁾ (C. CALLEWAERT - Q. NOLS), *Jansénius évêque d'Ypres. Ses derniers moments. Sa soumission au S. Siège, d'après des documents inédits. Etude de critique historique par les membres du Séminaire d'Histoire Ecclésiastique établi à l'Université Catholique de Louvain, Leuven, 1893, blz. 192.*

van Brabant zich daar op 30 September tegen verzet, met de opmerking dat het decreet niet het placet had verkregen, zonder hetwelk geen enkele pauselijke verordening in de Nederlanden van bindende kracht kon zijn, en dat bovendien de bullen van Paulus V en Urbanus VIII hier nooit afgekondigd of aanvaard werden ³³⁾.

Daarmee was meteen, althans voor de Nederlanden, het eerste van de door het decreet aangevoerde motieven voor het ingrijpen van het Heilig Officie ontzenuwd. Moest nu nog afgerekend met het tweede: daar zouden de vrienden van Jansenius wel voor zorgen. Zij trokken er op uit om getuigenissen in te zamelen ten gunste van de *Augustinus*. En zij hadden bijval, zeker heel wat meer dan de Jezuïeten, die hetzelfde deden tegen Jansenius' werk. Waar deze laatsten zich moesten vergenoegen met een verklaring van de drie seniores van de Leuvense Universiteit en enkele theologen van de Sorbonne, gelukte het de Jansenisten vrij spoedig getuigenissen bijeen te brengen van ruim vijftig personen, zo seculieren als kloosterlingen, die meest allen dragers waren van een academische graad en waarvan er velen belangrijke posten bekleedden. Deze getuigenissen werden afgedrukt in het *Requête au Roy*, dat Joannes Jansenius, neef van Cornelius, in Februari 1642 de koning aanbood om hem te verzoeken de afkondiging van het decreet van 1 Augustus 1641 te verbieden, daar, volgens zijn mening, de paus slecht ingelicht werd ³⁴⁾.

³³⁾ J. LEFÈVRE, *Documents relatifs à la juridiction des Nonces et Internonces des Pays-Bas pendant le régime espagnol (1595-1706)*. (Analecta Vaticano-Belgica, 2e série: Nonciature de Flandre, VIII), Brussel-Rome, 1943, blz. 123-124, 135, 141. — Die stellingname van de Raad van Brabant was waarschijnlijk niet alleen te danken aan zijn bezorgdheid om het verdedigen van de koninklijke privilegiën tegen de steeds naar meer invloed strevende Romeinse diplomatie, maar ook aan een tussenkomst van de Jansenisten. Immers, wanneer dezen een weinig later van de Jezuïeten het verwijt te horen kregen, bij het burgerlijk gezag in beroep gegaan te zijn tegen een dogmatische beslissing van Rome, ontkenen zij zulks niet, maar verwezen zij naar een soortgelijk geval, namelijk dat van de Spaanse Jezuïet Joannes Baptista Poza. Toen deze zijn *Elucidarium Deiparae* op 11 April 1628 en op 9 September 1632 op de Index had zien plaatsen, was hij, gesteund door zijn medebroeders, in opstand gekomen tegen Rome en had hij weten te bewerken dat de Belgische bisschoppen vanwege de regering verbod kregen het veroordelingsdecreet, dat hun door de nuntius was toegezonden, te publiceren. L. CEYSSENS, *Rondom de studie van P. Willaert over de oorsprong van het Jansenisme in België*, in *Revue Belge de Philologie et d'Histoire — Belgisch Tijdschrift voor Philologie en Geschiedenis*, XXVIII (1950), blz. 652-654.

³⁴⁾ L. CEYSSENS, *Jansenistica*, I, blz. 140-141; L. CEYSSENS, *L'enquête officielle*

Tussen die getuigen ten gunste van Jansenius' *Augustinus* vinden wij vijf Norbertijnen uit onze Brabantse Abdijen ³⁵⁾.

De eerste is Joannes Masius. Deze was op 26 Juli 1592 te Leuven geboren, had aldaar humaniora gestudeerd bij de Augustijnen en wijsbegeerte aan de Universiteit, en was dan op 5 December 1609 te Park ingetreden. Te Leuven teruggekeerd om er zijn theologische studies te voltooien, had hij er op 15 Juni 1627 de graad van licentiaat in de godgeleerdheid behaald ³⁶⁾. Door zijn opleiding aan de Universiteit was hij een vurig voorstander geworden van het Leuvense Augustinisme ³⁷⁾. Dat was reeds gebleken toen hij in 1630 de posthume uitgave verzorgde van de verklaring op het Sint-Jansevangelië, door de Leuvense professor Jacobus Jansonius in handschrift nagelaten en in 1625 opgedragen aan de abt van Park, Joannes Drusius ³⁸⁾. In zijn levensschets van Jansonius vindt men daar een onbewimpelde uiting van zijn bewondering voor Baius, — die volgens hem « vir nominatissimus ac sanctissimus » was, — en voor Jansonius zelf: zij werden naast elkaar begraven, « ut hos quos idem pietatis et doctrinae spiritus fecerat coniunctissimos, sepultura non divideret ». Eveneens staat daar vermeld dat Jansonius al de werken van Sint Augustinus niet alleen gelezen en herlezen had, maar bovendien grotendeels van buiten kende, « ac eiusdem doctrinae potissimum quam disertissime de *praedominante gratia* tradidit (salvo semper S. Rom. Ecclesiae iudicio) inhaerere, ac immori gestivit, uti et immortalis est ». Geen wonder dat Fromondus, op zoek naar getuigenissen voor de

faite en 1644 dans les diocèses des Pays-Bas sur le scandale causé par l'« Augustinus » de Corneille Jansénius. La part qu'y prirent les Franciscains, in *Archivum Franciscanum Historicum*, XLIII (1950), blz. 71-73. — Deze getuigenissen werden later overgenomen door (E. DE WITTE), *Panegyris ianseniana seu testimonia eruditorum virorum celebrantia librum Cornelii Iansenii per Paulum Aurelium*, Delft, 1698.

³⁵⁾ (E. DE WITTE), *Panegyris ianseniana*, blz. 50-57. — Een afschrift van deze Norbertijner getuigenissen berust in het Archief van de Abdij van Grimbergen, IV, 36.

³⁶⁾ L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, I, blz. 551-554; IV, blz. 182-184; Q. G. NOLS, *Jean Masius Abbé du Parc (1635-1647). Sa vie. Ses rapports avec les partisans de Jansénius*, Brussel, 1909.

³⁷⁾ In 1642 schreef Masius aan ab Angelis: « In scholis sacrae Theol. Lovanii imbuti sumus lacte S. Augustini ». Archief van de Abdij van Park, VII, 61a, f. 147; Q. G. NOLS, *Jean Masius*, blz. 66.

³⁸⁾ I. IANSSONIUS, *In Evangelium S. Ioannis Expositio*, Leuven, 1630.

Augustinus, ook aan Masius dacht: hij moet hem trouwens goed gekend hebben, want wanneer Masius, die toen pastoor was te Lubbeek, op 30 April 1635 aangesteld werd als abt van Park, was Fromondus daar sinds 1631 professor en zou het nog blijven tot in 1636 ³⁹⁾. Ingaande op het verzoek van Fromondus, schreef Masius op 17 October 1641 een zeer gunstig oordeel over Jansenius' werk ⁴⁰⁾.

Het tweede getuigenis werd op 4 November 1641 geleverd door de reeds bekende praeses van het Premonstratenser College te Leuven, Joannes a Lapide, baccalaureus in de godgeleerdheid. Het feit dat deze enkele maanden te voren zijn lofrede op Jansenius gehouden had om te voldoen aan het verlangen van Fromondus, laat vermoeden dat hij ook nu door Fromondus verzocht werd om te getuigen voor het werk van zijn meester.

Fromondus had nog meer kennissen onder de Norbertijnen, namelijk in de Sint-Michielsabdij, waar hij drie jaar lang wijsbegeerte had gedoceerd ⁴¹⁾. Mogelijk zijn dan ook de twee getuigenissen, die van daar kwamen, aan zijn toedoen te danken. Zij zijn van de hand van de Antwerpenaars Joseph Dapiano en Petrus Overhusius en dateren respectievelijk van 6 en 14 November 1641. Dapiano, baccalaureus in de godgeleerdheid, was nog een betrekkelijk jonge man: hij was geboren in 1604; thans was hij lector in zijn Abdij ⁴²⁾. Overhusius was niet veel ouder, daar hij geboren werd op 9 December 1601, doch hij stond hoger in aanzien: hem was de eer te beurt gevallen, te Rome, op de jubelfeesten van Sint Norbertus, — waarschijnlijk in 1634, — de lofrede te houden in het bijzijn van tal van kardinalen en andere hoogwaardigheidsbekleders, en op zijn terugreis had hij te Perugia de titel van doctor in de godgeleerdheid verkregen ⁴³⁾. Over hem zullen wij later meer vernemen.

³⁹⁾ G. N(OLS), *Quelques hommes célèbres qui ont professé à l'abbaye du Parc (1426-1694)*, in *Bibliothèque Norbertine*, V (1903), blz. 266.

⁴⁰⁾ Dat getuigenis werd ook uitgegeven door Q. G. NOLS, *Jean Masius*, blz. 62-63, naar een afschrift dat berust in het Archief van de Abdij van Park, VII, 61a, f. 118-119, waar Masius eigenhandig op aangetekend heeft dat het oorspronkelijk stuk op 18 October aan Fromondus gezonden werd.

⁴¹⁾ J. FORGET, *Froidmont*, in *Dictionnaire de Théologie Catholique*, VI, kol. 925.

⁴²⁾ L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, I, blz. 162-163.

⁴³⁾ L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, I, blz. 648-649; III, blz. 164-165.

Of het vijfde getuigenis ook een vrucht is van de bemoeiingen van Fromondus, ligt niet zo voor de hand. Het is getekend door Laurentius Landtmeter van Tongerlo. Deze was geboren te Doornik in 1588 en, na de graad van licentiaat in de godgeleerdheid behaald te hebben, had hij jarenlang die wetenschap in zijn Abdij onderwezen; thans was hij pastoor te Retie ⁴⁴⁾.

Deze vijf Norbertijnen hebben hun getuigenis volgens eenzelfde schema opgesteld: klaarblijkelijk werden hun bepaalde vragen voorgelegd. Eenparig oordelen zij, na aandachtige lezing van de *Augustinus* te moeten besluiten dat Jansenius getrouw de leer van Sint Augustinus weergeeft. Zij zijn het er over eens dat dit boek zeer gunstig inwerkt op het geestelijk leven; a Lapide beroept zich hierbij op verschillende vooraanstaande personen ook van buiten de Orde, terwijl Masius verklaart zulks ondervonden te hebben wanneer hij de vicaris-generaal, Vander Sterre, op zijn visitatietocht vergezelde: tal van vrome en geleerde Norbertijnen loven de *Augustinus* om zijn weldoende invloed. Masius, a Lapide en Dapiano onderwerpen hun oordeel aan een gebeurlijke uitspraak van de Heilige Stoel. Overhusius maakt geen reserves. Landtmeter zegt eenvoudig: « Ita salvo aliorum iudicio », doch slechts na zijn mening te hebben uitgedrukt dat zij, die in de *Augustinus* iets ketters vinden, het werk maar oppervlakkig doornamen: voor een aandachtige lezer is het immers zonneklaar, beweert hij, dat Jansenius even ver van de ketterij verwijderd staat als de waarheid van de leugen.

De vijftig andere getuigen legden ongeveer dezelfde verklaring af. Het scheen dus wel dat Jansenius' werk lang niet een kwade indruk had verwekt. Hiermee was dan ook het tweede motief van het decreet van 1 Augustus 1641 tegengesproken. Fromondus haastte zich zijn verzameling getuigenissen naar Rome door te zenden. Nu konden de Jansenisten hopen dat het decreet zou ingetrokken worden.

Die hoop koesterde ook Joannes Chrysostomus Vander Sterre, zoals blijkt uit zijn brief van 16 Januari 1642 aan Leonardus Bosch:

« Iansenii opera et adiuncta dicuntur a viris doctis et piis passim legi, eo quod habeant bullas (quas etiam plures aestimant subreptitias non sufficienter publicatas); et Romae videntur omnia diligenter examinari, ut omnino confidant pii laudatores gratiae Christi contra

⁴⁴⁾ L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, I, blz. 487-488; III, blz. 151.

humanae sapientiae molimina et creatae libertatis fastum, eundem aliquando triumphaturum. Et socii etiam incipiunt dimittere cristas, nec sunt amplius tam animosi. Plura de iis possem coram conferre ; adeo ut putem, prudenter nos posse nos aliis timoratae conscientiae viris conformare, sicut fit in aliis, ubi Romana decreta non dicuntur recepta. Dominus Fromondus edidit *Anatomiam hominis christiani*, quam Cardinali Barberino inscripsit, quae Romae dicitur grata fuisse et causam gratiae promotura, ut et aliae quae operose eo transmissa sunt cum attestationibus et censuris aliquot centenorum doctorum, professorum aut magnorum virorum pro opere Ianseniano, inter quos Reverentiae vestrae, tanquam profundi theologi et lectoris iubilarii, censura pro eadem doctrina merito debuisset esse adiuncta » ⁴⁵⁾.

De gezindheid van de vicaris-generaal van de Brabantse Circarie laat thans aan duidelijkheid niets meer te wensen over.

3. — JOANNES MASIVS IN DE WEER VOOR HET AUGUSTINISME TE LEUVEN.

Ondertussen was de toestand spannend geworden aan de Leuvense Universiteit. Op 30 September 1641 moesten de regenten of leden van de strikte theologische Faculteit een collega kiezen in vervanging van Rampen, die overleden was. Maar onder die regenten heerste er een grote onenigheid: aan de ene kant stonden de seniores, namelijk Schinkelius, ab Angelis en van Beusecom, die zich tegen het Jansenisme verklaard hadden en Speeck wensten gekozen te zien ; aan de andere kant stonden evenveel overtuigde aanhangers van Jansenius, te weten Fromondus, Paludanus en van Werm, die Sinnich candidaat stelden ; tussen beide groepen in lag de zieke Capronius te aarzelen. De keuze viel uit ten voordele van Speeck, doch haar geldigheid werd betwist en heel de zaak kwam voor de Raad van Brabant ⁴⁶⁾.

Nu was het er voor de Jansenisten om te doen daar een gunstige stemming te verwekken. Hiervoor zou, naast aartsbisschop Boonen van Mechelen, ook Joannes Masius zorgen, de abt van Park, die wij hoger al een zeer gunstig getuigenis voor de *Augustinus* zagen leveren. Op 17 Juli 1642, wanneer het geding zijn einde naderde, schreef Masius nog een brief aan een « Amplissimus Do-

⁴⁵⁾ (C. CALLEWAERT - Q. NOLS), *Jansénius évêque d'Ypres*, blz. 192-193.

⁴⁶⁾ (J. N. PAQUOT), *Mémoires pour servir à l'histoire littéraire des dix-sept provinces des Pays-Bas, de la principauté de Liège, et de quelques contrées voisines*, XVII, Leuven, 1769, blz. 289-291 ; L. CEYSSENS, *Jansenistica*, I, blz. 132-135.

minus », waarschijnlijk een lid van de Raad van Brabant, om hem de zaak van Sinnich, of liever, volgens zijn eigen woorden, de zaak van Sint Augustinus aan te bevelen en hem te verzoeken de keuze van Speeck ongeldig te verklaren ⁴⁷⁾.

Het eerste deel van die brief is waard hier afgedrukt te worden, omdat het een inzicht geeft op Masius' leerstellige opvattingen:

« Ut alias personaliter, nunc litterula ad A. T. recurro, rogaturus et rogans, ut pro summa sua prudentia commendatam haberet iam ad finem tendentem causam Eximii Domini Sinnich, aut potius ipsius sanctissimi Ecclesiae doctoris S. Augustini, cum toti universitati Lovaniensi constet nullo alio motivo fuisse attentatam a quibusdam doctoribus objectionem dⁿⁱ Speeck ad collegium Regentium cum reiectione Dⁿⁱ Sinnich, quam quod idem D. Sinnich putaretur probare doctrinam S. Augustini per reverendissimum Episcopum Iansenium in materia de Gratia, nuper enucleatam et aeditam, eandem illam qua fuerint imbuti non tantum plerique antiqui doctores Lovanienses et Duacenses, uti manifestum est ex censuris utrorumque nuper editis ⁴⁸⁾, sed per quam maxime illustres fuerunt et conspicui in consessu Patrum concilii Tridentini Exim. D^{nus} Ioannes Leonardi ab Hasselt, et Exim. Dominus Michael de Bay, doctores Lovanienses, non obstante omni molimine aliquorum non satis bonorum amicorum Gratiae Dei, quo conati fuerint huic posteriori detrahere, in medium adductis quibusdam ex suis sententiis a reliquo corpore ipsius doctrinae separatis, quasi ut sic male sonantibus et piarum aurium offensivis, quae cum aliis in suo ordine et deductione posita sanam ac probatissimam continebant doctrinam; eodem modo quo et hoc tempore aliqui conantur vendicare doctrinam dicti R^{mi} Iansenii, qui pro sua doctrina habere non vult si quid in toto suo opere continetur quod vere a doctrina S. Augustini dissentire a quopiam poterit demonstrari ».

Behalve wat wij al wisten, namelijk dat Masius in Jansenius' leer de genadeleer van Sint Augustinus meende te herkennen en dat hij een diepe verering koesterde voor Baius, vinden wij hier nog een paar nadere bijzonderheden. Volgens de abt van Park

⁴⁷⁾ Q. C. NOLS, *Jean Masius Abbé du Parc (1635-1647). Sa vie, Ses rapports avec les partisans de Jansénius*, Brussel, 1909, blz. 70-71. — Blz. 57 en 59 veronderstelt Nols dat deze brief gericht was aan de aartsbisschop van Mechelen. Dat is echter weinig waarschijnlijk: Boonen was Jansenist genoeg en voldoende in de zaak betrokken om zulk een aanbeveling te kunnen missen; daarenboven, de gebruikelijke titel voor de aartsbisschop was toen « Illustrissimus Dominus ».

⁴⁸⁾ Het gaat hier over de *Censurae*, in 1587 en 1588 door de Universiteiten van Leuven en Douai opgesteld tegen zekere stellingen van Lessius; deze *Censurae* werden opnieuw uitgegeven in 1641.

hield Jansenius dezelfde leer als Baius. Maar was de leer van Baius dan niet veroordeeld? Zekere van zijn stellingen, uit hun verband gerukt, heeft men als « male sonantes et piarum aurium offensivae » bestempeld, hoewel zij, in hun kontekst gezien, en dus zoals Baius zelf ze bedoelde, « sanam ac probatissimam continebant doctrinam ». Hier komt derhalve bij Masius de kwestie van het « comma pianum » kijken. Bovendien duikt hier reeds enigszins de stelling op, die de Jansenisten nadien met klem zullen verdedigen, dat de dwalingen, die men in de *Augustinus* meende aan te treffen, niet in die zin door Jansenius geleerd werden ⁴⁹). Doch daar moeten wij later nog op terugkomen. Laten wij thans het verloop van de gebeurtenissen verder nagaan.

Masius' tussenkomst werd blijkbaar met succes bekroond, want de Raad van Brabant sprak zich uit ten voordele van de Jansenistische groep. In een brief van 25 Juli erkende Paludanus dan ook volgaarne dat die beslissing in niet geringe mate aan de abt van Park te danken was ⁵⁰).

De Raad van Brabant liet verder nog weten dat er binnen de veertien dagen tot een nieuwe verkiezing moest worden overgegaan. Om de zaak van het Augustinisme te dienen, was Masius bereid zelfs het hopeloze te beproeven. Onder de seniores had hij een oude vriend, ab Angelis, die van 1616 tot 1630 professor geweest was te Park ⁵¹). Enkele dagen vóór de keuze, die vastgesteld was op 29 Juli, zond hij hem een brief om hem er toe te bewegen voor Sinnich te stemmen: zo alleen, beweerde hij, kon de eer van de Faculteit gered, want het uitschakelen van Sinnich werd algemeen aangezien als een poging om de leer van Sint Augustinus uit de Universiteit te bannen ⁵²). Doch op 27 Juli antwoordde ab Angelis dat hij niet toegeven kon: hij achtte het

⁴⁹) Reeds op 16 Juni 1641 hadden Fromondus en Calenus aan de Jezuïeten van Leuven het voorstel gedaan, door de Heilige Stoel te laten uitmaken of Jansenius al dan niet de dwalingen had geleerd, die de Jezuïeten hem ten laste legden. (G. GERBERON), *Histoire générale du Jansénisme*, I, Amsterdam, 1700, blz. 25; L. CEYSSENS, *Jansenistica*, I, blz. 51-52.

⁵⁰) Archief van de Abdij van Park, VII, 61a, f. 136; Q. G. NOLS, *Jean Masius*, blz. 65-66.

⁵¹) G. N(OLS), *Quelques hommes célèbres qui ont professé à l'abbaye du Parc (1426-1694)*, in *Bibliothèque Norbertine*, V (1903), blz. 265-266.

⁵²) Archief van de Abdij van Park, VII, 61a, f. 144; Q. G. NOLS, *Jean Masius*, blz. 64.

zijn plicht zich te verzetten tegen een zo klaarblijkelijke dwaalleer als die van Jansenius⁵³⁾.

Door die besliste verklaring van ab Angelis werd Masius enigszins uit zijn lood geslagen. Hij zond zijn vriend aanstonds een brief terug om hem te verzoeken de dwalingen van Jansenius aan te tonen, daar hij tot dan toe altijd gemeend had dat deze nauwkeurig de leer van Sint Augustinus weergaf. Tevens drong hij er nogmaals op aan dat Sinnich zou gekozen worden, gezien er anders zware moeilijkheden te vrezen vielen. Doch, als door een zekere twijfel aangegrepen, voegde hij aan zijn schrijven toe dat hij zijn onkunde en vrees graag aan ab Angelis' oordeel onderwierp⁵⁴⁾.

Bij dat alles werd Sinnich toch tot regent benoemd, spijs het protest van de seniores en de bemoeiingen van de Jezuïeten. Zo kregen de Jansenisten de overmacht in de strikte theologische Faculteit en deze overmacht werd nog versterkt op 30 September 1642, wanneer — niet zonder toedoen van Masius⁵⁵⁾ — Pontanus de plaats kwam innemen van Capronius, die inmiddels overleden was. Doch de seniores gaven zich niet gewonnen: op 14 October vernam Masius dat zij zinnens waren de benoeming van Sinnich te doen herzien. 's Anderendaags schreef hij een brief aan ab Angelis om zulks af te raden en om meteen zijn diensten aan te bieden bij het uitwerken van een reeds vroeger door ab Angelis ontworpen plan, namelijk dat de verschillende professoren bepaalde betwiste leerstellingen niet meer zouden onderwijzen en er zouden van afzien elkaar voortaan nog te verketteren⁵⁶⁾.

Schijnbaar heeft Masius zijn Jansenistische ijver gematigd om de rol van vredeftichter te spelen. In feite wil het ons echter eerder voorkomen dat hij op listige wijze de Jansenisten in de Universiteit aan een gevestigde positie heeft willen helpen. Dat hij alleszins steeds een vurig Jansenist gebleven is, moge blijken uit wat verder volgen zal.

⁵³⁾ Archief van de Abdij van Park, VII, 61a, f. 145; Q. G. NOLS, *Jean Masius*, blz. 65.

⁵⁴⁾ Archief van de Abdij van Park, VII, 61a, f. 147; Q. G. NOLS, *Jean Masius*, blz. 66.

⁵⁵⁾ L. CEYSSENS, *Jansenistica*, I, blz. 135.

⁵⁶⁾ Archief van de Abdij van Park, VII, 61a, f. 158; Q. G. NOLS, *Jean Masius*, blz. 67-68.

4. — HET PROVINCIAAL KAPITTEL VAN 1643.

In Juli 1643 zou het Provinciaal Kapittel vergaderen in de Sint-Michielsabdij te Antwerpen. Voor die gelegenheid had de abt en vicaris-generaal, Joannes Chrysostomus Vander Sterre, een plechtige verdediging van theologische stellingen voorzien over de brandende kwestie van Sint Augustinus' genadeleer. Petrus Overhusius, die met de uitvoering van dat plan gelast werd, stelde de theses op en legde ze dan voor aan Joannes Masius. De abt van Park keurde ze goed maar gaf Overhusius de raad ze in het geheim te laten drukken. Vander Sterre stemde daarmee in en zo werden de theses aan de drukker overgemaakt met de opdracht ze aan niemand te tonen, ook niet aan de bisschop.

Toch kwam de bisschop van Antwerpen, Gaspar Nemius, te weten dat er theses in druk waren van Overhusius. Antijansenist als hij was, moet Nemius zich wel dadelijk op zijn hoede gesteld hebben: hij kende immers Overhusius' getuigenis voor de *Augustinus*. Hij riep de drukker bij zich, doch deze beweerde in de onmogelijkheid te verkeren hem de theses te laten inzien, daar de Norbertijnen alles meegenomen hadden. Door die tegenvaller uit zijn humeur gebracht, liet de bisschop zich onder andere ontvallen dat Vander Sterre en Overhusius meer blijk gaven van ijver dan van kennis. De drukker verzuimde niet dit compliment aan de betrokkenen over te brengen. Hoe dezen dat opgevat hebben, weten wij niet; maar, wanneer een weinig later de secretaris van de bisschop zich in de Abdij aanmeldde om de tekst van de theses op te vorderen, ging het er niet bijzonder vriendschappelijk toe. De tekst werd niet uitgeleverd. Wel maakte de abt de secretaris diets dat, gezien het aan anderen vrij stond de « gratia ancillans » te behandelen, zij de « gratia dominans » mochten voorstaan; dat de bisschop niet het recht had een verdediging van theologische stellingen in de Abdij te verhinderen, doch hoop en al zijn onderdanen kon verbieden er heen te komen. Niet malser was het onderhoud dat 's anderendaags plaats greep tussen Nemius en Overhusius. De bisschop schold Vander Sterre en Overhusius uit voor hovaardigen, en Overhusius noemde Nemius zelf « infatuatum ». Dat duurde zo ongeveer een uur lang en hoe de bisschop ook met bedreigingen uitpakte, toch kreeg hij de theses niet te zien.

Op 28 Juni 1643 schreef Nemius een brief aan Masius, om zijn beklag te maken over de handelwijze van Vander Sterre en Overhusius: laatstgenoemde had geweigerd de bisschop de theses te overhandigen, zelfs nadat deze hem de nieuwe bulle had laten zien, waarin Jansenius' *Augustinus* veroordeeld werd ⁵⁷⁾. Die lang verwachte en zozeer verdachte bulle bleek dus eindelijk verschenen te zijn. Daar wenste Masius natuurlijk wat meer over te vernemen. Van Overhusius, die hem begin Juli een omstandig verslag zond over het geschil met Nemius, kwam hij enkel te weten dat de bisschop hem de bulle niet had laten lezen, doch slechts heel vluchtig het opschrift er van had getoond ⁵⁸⁾.

Masius' geduld werd echter niet lang op de proef gesteld, want op 8 Juli kreeg hij van de internuntius een exemplaar van de bulle *In eminenti* toegestuurd. Met deze bulle kwam de zaak van het Jansenisme er zeer slecht voor te staan. Het decreet van 1 Augustus 1641 had wel de *Augustinus* verboden met al wat er voor en tegen geschreven werd, maar het had eigenlijk geen uitspraak gedaan omtrent de leer van Jansenius. Nu evenwel, in de bulle *In eminenti*, werd de *Augustinus* formeel veroordeeld, omdat gebleken was dat hij stellingen bevatte, die vroeger reeds veroordeeld werden in de constituties van Pius V en Gregorius XIII tegen Baius.

De leer van Jansenius door de paus veroordeeld: dat kon niet zijn. Er was over die bulle al zo veel verteld; was zij wel echt? Als zoon van een drukker bestudeerde Masius het hem toegezonden stuk met een kennersblik ⁵⁹⁾. Door vergelijking van de versierde beginletter I met deze van een onlangs verschenen werk van Butkens ⁶⁰⁾, meende hij te kunnen uitmaken dat de bulle gedrukt werd door Leger te Antwerpen ⁶¹⁾. Maar waarom stond er

⁵⁷⁾ Archief van de Abdij van Park, VII, 61a, f. 120.

⁵⁸⁾ Archief van de Abdij van Park, VII, 61a, f. 124-126.

⁵⁹⁾ Zulks bewijzen de aantekeningen door Masius op het hem toegezonden exemplaar neergeschreven. Dat exemplaar berust in het Archief van de Abdij van Park, VII, 61a, f. 129-134.

⁶⁰⁾ Volgens Q. G. NOLS, *Jean Masius*, blz. 54, geldt het hier de eerste uitgave van *Trophées du Duché de Brabant*, gedrukt bij Jegers te Antwerpen in 1641. De *Bibliotheca Hulthemiana*, IV, Gent, 1836, blz. 384, vermeldt als oorspronkelijke uitgave: « Christ. Butkens, trophées tant sacrés que profanes de la duché de Brabant; tome I. Imprimerie de Christophre Leger (1637) ».

⁶¹⁾ Volgens A. DE MEYER, *Les Premières Controverses Jansénistes en France (1640-1649)* (Université Catholique de Louvain. Dissertations doctorales de la Faculté de Théologie, IIe série, tome IX), Leuven, 1917, blz. 131-132, werd de bulle,

dan op de voorpagina « Romae. Ex Typographia Reverendae Camerae Apostolicae » ? Deze en soortgelijke vaststellingen waren niet erg geschikt om Masius' twijfels omtrent de echtheid van het pauselijk document in het reine te trekken.

Zo begaf de abt van Park zich dan naar Antwerpen, waar op 11 Juli het Provinciaal Kapittel aanving. Tegen het einde van de derde zitting, in de namiddag van 13 Juli, kwam Petrus Overhusius met een supplek voor de dag, waarin hij de vaders om hun mening verzocht, of het al dan niet geraadzaam was een verdediging van theses te houden betreffende de genadeleer van Sint Augustinus, in overeenstemming met de decreten van de Provinciale Kapittels van 1620 en 1624. Hij stelde hen in kennis met het strenge verbod van wege de bisschop van Antwerpen, maar weerlegde tevens de redenen door deze daarvoor aangegeven. Het Kapittel besloot de stellingen door enkele van zijn leden te laten onderzoeken. Met deze taak werden gelast: Augustinus Wichmans, baccalaureus in de godgeleerdheid en coadjutor van de abt van Tongerlo; Gisbertus Mutsaerts, proost van Leliëndaal; Matthias Winters, proost van Keizerbos; Norbertus van Couwerven, baccalaureus in de godgeleerdheid en prior van Antwerpen; Paulus Clodius, prior van Grimbergen en gewezen lector aldaar; Joannes a Lapide, baccalaureus in de godgeleerdheid, praeses van het Premonstratenser College te Leuven en professor in de theologie aldaar; Laurentius Landtmeter, licentiaat in de godgeleerdheid en gewezen lector te Tongerlo, thans pastoor te Retie en deken van het district Geel, afgevaardigde van de pastoors van Tongerlo; Jacobus Drijvers, gewezen lector te Averbode, thans pastoor te Tessenderlo, afgevaardigde van de pastoors van Averbode; Petrus Cobbaert, licentiaat in de godgeleerdheid en gewezen lector te Ninove, thans pastoor te Liedekerke, afgevaardigde van de pastoors van Ninove ⁶²).

kort na haar afkondiging te Rome, door de nuntius in herdruk gegeven te Keulen en door de internuntius te Antwerpen bij Van Meurs. In de uitgave van Keulen werd zij gedateerd op 6 Maart 1642; de Antwerpse uitgave had het jaartal 1641 behouden, maar deed zich voor als komende uit de drukkerij van de Camera Apostolica te Rome. — In het exemplaar dat Masius toegezonden kreeg, is de bulle gedateerd op 6 Maart 1642. Geldt het hier een exemplaar dat afkomstig is van Keulen, of moeten wij besluiten tot het bestaan van twee Antwerpse uitgaven, zodat Masius misschien toch gelijk had?

⁶²) Archief van de Abdij van Park, VII, 48, f. 161; Q. G. NOLS, *Jean Masius*, blz. 42-43.

Zoals reeds bekend, hadden twee van die examinatores een paar jaar geleden een gunstig getuigenis geleverd voor de *Augustinus*: a Lapide en Landtmeter; een derde, Cobbaert, zou zich weldra openbaren als volbloed Jansenist. Derhalve moeten wij niet verwonderd zijn over het verslag dat zij de volgende morgen, tijdens de vierde zitting, uitbrachten. Daar heette het namelijk dat de theses geen enkele veroordeelde of verboden stelling bevatte, dat zij bijgevolg ter plechtige verdediging mochten voorgelegd en zelfs moesten, vermits de eer van het Kapittel er mee gemoeid was. Wat de opspraak betrof, die er volgens de bisschop uit volgen zou, deze was, naar hun oordeel, meer aan de bisschop zelf te wijten dan aan het Kapittel. Stout gesproken is half gewonnen... en de vaders stemden met die zienswijze in. Toch achtten zij het geraadzaam enkele leden van het Kapittel vooraf met een brief naar de bisschop te zenden, om hem in alle bescheidenheid namens het Kapittel te verzoeken in de theses de veroordeelde stellingen aan te duiden en meteen te laten zien hoe deze theses tegen de pauselijke bulle indruisten. Die boodschap werd toevertrouwd aan van Couwerven, Landtmeter en Cobbaert ⁶³).

Daags daarop, tijdens de zesde zitting, brachten de afgevaardigden verslag uit over hun bezoek aan de bisschop. Nemius beweerde dat er in de theses verschillende veroordeelde stellingen voorkwamen, namelijk zes. De brief van het Kapittel zou hij beantwoorden na de terugkomst van zijn secretaris, die hij naar de internuntius gezonden had. Ondertussen liet hij evenwel weten dat, indien van de verdediging van de theses niet werd afgezien, hij deze naar Rome sturen zou, met een brief van hem er bij, om de paus te verzoeken zelf het geschil te beslechten. Waarop de vaders besloten de zaak te laten rusten, totdat zij in het bezit zouden zijn van het schriftelijk antwoord van de bisschop ⁶⁴).

Nemius' brief aan het Kapittel werd voorgelezen bij het begin van de tiende zitting, op 17 Juli. De bisschop bleef bij zijn besluit en verbood Overhusingius en al wie het op welke wijze ook mocht aanbelangen, voort te gaan met het drukken, verspreiden, uitgeven

⁶³) Archief van de Abdij van Park, VII, 48, f. 162; Q. G. NOLS, *Jean Masius*, blz. 43.

⁶⁴) Archief van de Abdij van Park, VII, 48, f. 163; Q. G. NOLS, *Jean Masius*, blz. 43.

en verdedigen van de theses, en dat onder bedreiging van de straffen en censuren voorzien in de apostolische constituties van Pius V, Gregorius XIII en Paulus V. Om verdere moeilijkheden en opspraak te voorkomen, en vermits ook de internuntius zijn verbod had laten kennen, besloten de vaders nu de verdediging van die beruchte theses maar op te geven. Nochtans, om de eer van het Kapittel naar best vermogen hoog te houden, oordeelden zij dat een andere reeks theses, die eveneens klaar lag, moest verdedigd worden. Zij vonden het ook goed de bisschop op die plechtigheid te verzoeken. Met die uitnodiging gelastten zij van Couwerven en Overhusius ⁶⁵⁾.

Of Overhusius mee geweest is naar Nemius, weten wij niet. Zeker is het dat hij zich op een of andere wijze in verbinding heeft gesteld met de Leuvense Universiteit, want 's anderendaags, 18 Juli, kwam hij op de twaalfde zitting van het Kapittel aan- draven met de goedkeuring van zijn theses, op datum van 17 Juli getekend door de professoren Paludanus, Fromondus, van Werm, Pontanus en Sinnich ⁶⁶⁾. Tijdens diezelfde zitting werd ook het woord verleend aan de jurist Stockmans ⁶⁷⁾, die het oordeel te kennen gaf van verschillende achtbare en geleerde mannen over de betwiste theses en hun verdediging, alsmede over de bulle, die zij als verdacht beschouwden, over het gezag van de internuntius en dergelijke dingen meer ⁶⁸⁾.

Dat zal men aan de bisschop wel niet verteld hebben, wanneer deze 's namiddags van dezelfde 18 Juli in de Abdij de openbare verdediging kwam bijwonen van stellingen over heel de theologie, onder voorzitterschap van Overhusius ⁶⁹⁾.

Om Gaspar Nemius nog verder onschadelijk te maken werd

⁶⁵⁾ Archief van de Abdij van Park, VII, 48, f. 172; Q. G. NOLS, *Jean Masius*, blz. 43-44.

⁶⁶⁾ L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, III, blz. 165.

⁶⁷⁾ Petrus Stockmans, Antwerpenaar van geboorte, doctor in de beide rechten, was sedert 1633 professor aan de Universiteit te Leuven en sedert 27 Maart 1643 lid van de Raad van Brabant. Na zijn dood werd hem wel eens het *Somnium Hipponense* toegeschreven, doch ten onrechte naar het schijnt. V. BRANTS, *Stockmans*, in *Biographie Nationale*, XXIV, kol. 57-66.

⁶⁸⁾ Archief van de Abdij van Park, VII, f. 178v; Q. G. NOLS, *Jean Masius*, blz. 44-45.

⁶⁹⁾ Archief van de Abdij van Park, VII, 48, f. 179v; Q. G. NOLS, *Jean Masius*, blz. 45. — De beschrijving van deze theses is te vinden bij L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, I, blz. 649.

hem 's anderendaags door het Kapittel een feestmaal aangeboden. De volgende dag mochten de abten en de proosten met verschillende andere leden van het Kapittel bij de bisschop gaan middagen. Daarna had er in de Abdij een nieuwe verdediging van theses plaats, nogmaals over heel de theologie, maar nu onder voorzitterschap van Joseph Dapiano ⁷⁰⁾.

Als de bisschop van Antwerpen zich nu inbeeldde dat hij de Norbertijnen tot kalmte had overgehaald, dan oordeelde hij verkeerd. 's Anderendaags reeds, op 21 Juli, in de loop van de achttiende zitting van het Kapittel, werd de vraag gesteld of, gezien de huidige omstandigheden, de vicaris-generaal gehouden was de pauselijke bulle tegen Jansenius af te kondigen, zoals de inter-nuntius het voorschreef; waarop de vaders antwoordden dat die bulle nog niet behoefde gepubliceerd, omdat het niet vaststond dat zij werkelijk van de paus kwam en omdat zij erg verdacht leek. Tijdens dezelfde zitting werd er over een soort vertrouwensmotie gestemd: gevraagd werd of de vicaris-generaal met omzichtigheid was te werk gegaan in de zaak van de verdediging van theses betreffende Sint Augustinus' genadeleer; waarop de vaders hun oordeel te kennen gaven dat de vicaris-generaal omzichtig had gehandeld ⁷¹⁾.

Al werden die theses dan niet verdedigd, toch kwam diezelfde 21 Juli, tijdens de negentiende zitting, Macarius Simeomo, die ze had moeten verdedigen, hun opdracht voor het Kapittel voorlezen ⁷²⁾. Dat lag misschien niet besloten in Nemius' verbodsbepaling; maar wat de bisschop uitdrukkelijk verboden had gebeurde ook: de beruchte theses werden gedrukt en nog wel met de goedkeuring er bij van de examinatores van het Kapittel en met die van de professoren van de Leuvense Universiteit ⁷³⁾.

Tussen de officiële decreten van het Kapittel vindt men het volgende:

« Capitulum Provinciale valde desiderat ut religiosi non tantum

⁷⁰⁾ Archief van de Abdij van Park, VII, 48, f. 181v-182; Q. G. NOLS, *Jean Masius*, blz. 45.

⁷¹⁾ Archief van de Abdij van Park, VII, 48, f. 183; Q. G. NOLS, *Jean Masius*, blz. 45-46.

⁷²⁾ Archief van de Abdij van Park, VII, 48, f. 183v; Q. G. NOLS, *Jean Masius*, blz. 46.

⁷³⁾ De beschrijving van deze theses vindt men bij L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, III, blz. 164-165.

in pietate, sed etiam in studiis proficiant, ... supreme commendans ut non tantum scholasticae theologiae, sed etiam sacrae Scripturae ac lectioni sanctorum Patrum, maxime vero sancti Patris Nostri Augustini serio incumbant.

Porro, in materia de gratia, omnes humillimi Patris Nostri Augustini sententiam sequantur, et ab ea, quousque aliud definierit Ecclesia, nulla ratione divelli se patiantur, ne dum plus naturae viribus et minus gratiae tribuunt, quam oportet, a gratia deserantur, et in se stantes non stent, sed spiritu verae humilitatis vacui, turpiter labantur »⁷⁴).

Ondanks de moeilijkheden en verdachtmakingen, waartoe dit traditioneel geworden voorschrift in de toenmalige omstandigheden aanleiding geven kon, oordeelde het Provinciaal Kapittel van 1643 dat het diende gehandhaafd⁷⁵).

5. — DE EERSTE LEUVENSE AFVAARDIGING NAAR ROME.

Het verschijnen van de bulle *In eminenti* bracht ook en vooral voor de Leuvense Universiteit zware moeilijkheden mee. De meeste professoren konden en wilden niet aannemen dat de leer van Jansenius, die volgens hen toch de getrouwe weergave was van Sint Augustinus' genadeleer, veroordeeld was; naar hun overtuiging moest de bulle vals zijn of minstens op bedrieglijke wijze bekomen. Daarom meenden zij haar niet te moeten afkondigen. De internuntius wist evenwel te bewerken dat Schinkelius en ab Angelis haar toch afkondigden. Beide professoren werden echter voor de rechtbank van de Universiteit gedaagd, onder beschuldiging dat zij daarbij hun bevoegdheid waren te buiten gegaan. Doch de internuntius onttrok de zaak aan de universitaire promotor en aarzelde zelfs niet de Universiteit te belemmeren in het uitoefenen van haar rechten bij het begeven van prebenden. Hier diende onverwijld gehandeld. Derhalve werd besloten twee doctores, Joannes Sinnich en Cornelius de Pape, naar Rome af te vaardigen om het geval aan de Heilige Stoel voor te leggen⁷⁶).

⁷⁴) *Capitula Provincialia Circariae Brabantiae*, o. *Praem.* (1620-1643), uitg. J. E. STEYNEN, in *Analecta Praemonstratensia*, XVIII (1942), blz. 100.

⁷⁵) Archief van de Abdij van Park, VII, 48, f. 174v; Q. G. NOLS, *Jean Masius*, blz. 44.

⁷⁶) A. DE MEYER, *Les Premières Controverses Jansénistes en France (1640-1649)*. (Université Catholique de Louvain. Dissertations doctorales de la Faculté de Théologie).

Volgens gezaghebbende geschiedschrijvers werd die zending besproken met de aartsbisschop van Mechelen, de bisschop van Gent en de Premonstratenser abten ⁷⁷⁾. Over die bespreking met de Norbertijner abten zijn ons geen documenten bekend. Wel bestaan er nog enkele stukken waaruit blijkt dat Joannes Masius, abt van Park, en Joannes Chrysostomus Vander Sterre, abt van Sint-Michiels te Antwerpen en vicaris-generaal, een rol hebben gespeeld in de Leuvense afvaardiging.

Masius wist, samen met aartsbisschop Boonen, voor de afgevaardigden aanbevelingsbrieven te bekomen van de Staten van Brabant. Doch, naar het schijnt, gebeurde dat op oneerlijke wijze. De Staten wilden wel de afvaardiging steunen in het verdedigen van de rechten van de Universiteit en lieten in die zin brieven opstellen door de aartsbisschop en de abt. Maar dezen gingen hun opdracht te buiten: in een eerste brief zegden zij dat de afgevaardigden gelast waren met het behandelen van « zekere zaken », die niet nader omschreven werden, zodat de doctores doen konden alsof de Staten hen steunden bij het bespreken ook van andere kwesties dan de rechten van de Universiteit; in een tweede brief, aan de paus gericht, vermeldde zij als voorwerp van de afvaardiging niet alleen de rechten van de Universiteit maar eveneens de zaak van het Jansenisme ⁷⁸⁾. Dat zou voor Boonen en Masius later nog last meebrengen.

Op verzoek van Masius gaf Vander Sterre op 4 September 1643 de afgevaardigden een brief mee voor Joannes Coomans, Norbertijn van Tongerlo, die sedert 1636 praeses was van het Sint-Norbertuscollege te Rome en procurator van de Orde ⁷⁹⁾. Tevens liet hij hen aan Coomans Overhousius' theses overhandigen om ze door de Magister Sacri Palatii te doen onderzoeken. De vicaris-

logie, IIe série, tome IX), Leuven, 1917, blz. 134-135; J. CARREYRE, *Jansénisme*, in *Dictionnaire de Théologie Catholique*, VIII, kol. 453; L. CEYSSENS, *Verslag over de eerste Jansenistische deputatie van Leuven te Rome (1643-1645)*, in *Bulletin de l'Institut Historique Belge de Rome*, XXII (1942-1943), blz. 31-111.

⁷⁷⁾ (G. GERBERON), *Histoire générale du Jansénisme*, I, Amsterdam, 1700, blz. 78; J. B. DU CHESNE, *Histoire du Baianisme ou de l'hérésie de Michel Baius*, Douai, 1731, blz. 400.

⁷⁸⁾ *Doctrina theologica per Belgium manans ex Academia Lovaniensi ab anno 1644 usque ad annum 1677*, Mainz, 1681, blz. 86-87; J. B. DU CHESNE, *Histoire du Baianisme*, blz. 400-401.

⁷⁹⁾ L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, I, blz. 139-140.

generaal was er nog altijd van overtuigd dat die theses niet in strijd waren met de bulle, maar dat de internuntius op wederrechtelijke wijze hun verdediging verboden had om te voldoen aan de Jezuïeten en de hun verknochte bisschop van Antwerpen. Van harte hoopte hij dat het Augustinisme en meteen het gezag van de Norbertijner Kapittels gered zou worden door de afgevaardigden van de Leuvense Universiteit. Derhalve verzocht hij de procurator hen met alle mogelijke middelen te helpen, vooral met hun de nodige inlichtingen te verstrekken en hen voor te stellen aan de kardinaal protector of andere invloedrijke personen ⁸⁰). Wij laten hier een zinsnede volgen uit die brief, die zeer kenschetsend is voor de opvatting van Vander Sterre:

« Meretur gloria Gratiae Christi ut omni quo possumus modo eam propugnemus, et a caligine humanae sapientiae eam vindicemus. Viri isti graves ob illum etiam finem Romam se contulerunt, ut pro eiusdem victricis Gratiae gloria et pro ipsa veritate asserenda cui SS. P. N. Augustinus immortuus est omnem quem possunt adhibeant modum. Si quidnam R^a V^a poterit vel directionis vel instructionis iisdem impertiri, potissimum in accessu vel ad Card. Protectorem vel ad alios Cardd. vel ad Datarium, et potissimum apud Examinatores Iansenii, rogo idipsum non praetermittat quia etiam de nostra et Capitulorum nostrorum auctoritate agitur, ut gloriosa Christi veritas in laudem Gratiae Dei vincat ».

Deze brief zal de Leuvense afgevaardigden wel van pas gekomen zijn, want zij werden in het Sint-Norbertuscollege gehuisvest ⁸¹). Toch heeft hij niet het nut opgeleverd dat Vander Sterre en Masius er van verwacht hadden. De procurator heeft blijkbaar aan de afgevaardigden niet alle gewenste hulp kunnen bieden: hij was ziek en had het daarenboven zeer druk. Op 13 December meldde de Pape aan Masius dat hij de theses afgegeven had. Voor het overige verwees hij naar de brief die Coomans hem daags te voren had geschreven ⁸²). Daarin liet de procurator weten dat de afgevaardigden reeds toegelaten waren bij kardinaal Barberini en dat zij een lange audientie hadden verkregen bij de paus, die hen welwillend had ontvangen en met wie zij uitvoerig gesproken hadden over de zaak van Jansenius. De paus had hun duidelijk

⁸⁰) Archief van de Abdij van Park, VII, 61a, f. 258-259.

⁸¹) L. CEYSSENS, *Verslag over de eerste Jansenistische deputatie van Leuven te Rome*, blz. 46.

⁸²) Archief van de Abdij van Park, VII, 61a, f. 169.

gezegd dat hij enkel en alleen bedoeld had de vroegere bullen tegen de leer van Baius te hernieuwen, zonder ook maar iemand te brandmerken of namen te noemen:

« Luculenter quippe illis dixit Pontifex mentem fuisse renovare solummodo bullas iam olim editas contra doctrinas Baii absque sugillatione cuiusquam nominis vel nominum expressione. Et haec pro veritate possunt ita aliis referri istic » ⁸³⁾.

Dat was helemaal in de kaart gespeeld van de Jansenisten: de paus had geen namen willen noemen en toch vermeldde de bulle de naam van Jansenius; wat kon men nog meer wensen om te mogen zeggen dat de bulle vervalst werd? Die bedenking en zeker ook de inlichting, die er aanleiding toe gaf, heeft Masius natuurlijk niet voor zich alleen gehouden. Zelfs de internuntius kwam er van te weten. Voor hem moest dat nieuws zeer verdacht voorkomen, want het sprak de brieven tegen, door de paus op 24 October 1643 gericht aan de landvoogd alsmede aan de aartsbisschop en de Universiteit, waarbij dezen aangemaand werden de bulle af te kondigen en waarin eveneens Jansenius met naam vernoemd werd ⁸⁴⁾. Op 5 Februari 1644 schreef de internuntius aan Masius, vernomen te hebben dat deze in het bezit was van een brief uit Rome, volgens welke de paus aan Sinnich zou gezegd hebben dat hij de bullen van Pius V en Gregorius XIII derwijze had willen bekrachtigen, dat uit die bekrachtiging geen nadeel kon voortvloeien voor het boek van Jansenius. De internuntius wenste over die zaak wat meer te vernemen en verzocht de abt van Park hem een afschrift te zenden van die brief, die hij aan anderen reeds getoond had. Hier volgt het schrijven van de internuntius:

« Intelligo V. D. habere litteras missas Roma quibus nunciatur ^{Smum} D. N. dixisse Doctori Sinnich ita confirmasse bullam Pii V et Gregorii XIII ut ex vi illius confirmationis nihil praeiudicare noluerit libro Iansenii. Ut muneri meo satisfaciam desidero ut V. D. me certiores faciat quid sit de hoc negotio, et mittat copiam litterarum quas aliis ostendit et valeat » ⁸⁵⁾.

In een antwoord, dat Masius opstelde doch niet verzond, be-

⁸³⁾ Archief van de Abdij van Park, VII, 61a, f. 164-165.

⁸⁴⁾ J. B. DU CHESNE, *Histoire du Baianisme*, Appendix, blz. 68-72.

⁸⁵⁾ Archief van de Abdij van Park, VII, 61a, f. 166.

weerde hij geen brief ontvangen te hebben van Sinnich, maar wel van een vriend, — die geen moeilijkheden wenste op te lopen, — vernomen te hebben dat het de bedoeling van de paus geweest was, enkel en alleen de vroegere bullen tegen de leer van Baius te hernieuwen, zonder ook maar iemand te brandmerken of namen te noemen. Die vriend, zo voegde hij er aan toe, had geen melding gemaakt van Jansenius' boek. Een afschrift van die brief kon hij niet zenden, daar hij niet meer heel was. Ziehier dit ontwerp van antwoord:

« Litteras Eximii Dⁿⁱ Sinnich ego nullas recepi, sed tantum mihi nuntiatum est a quodam bono amico qui nollet hinc habere difficultates, sibi relatum Sanctissimum D^{num} in audientia data Ex. D^{no} Sinnich luculenter dixisse *mentem suam fuisse renovare solummodo bullas iam olim editas contra doctrinam Baii absque sugillatione cuiusquam nominis vel nominum expressione*. In particulari ibi nulla fit mentio libri Iansenii. Neque aliud in dictis litteris habebatur a Sanctissimo D^{no} dictum. ... Copiam litterarum non mitto quia non supersunt amplius integrae » ⁸⁶⁾.

Uit de aangehaalde zinsnede blijkt dat het hier werkelijk ging om de brief van Coomans. De reden waarom Masius beweerde er geen afschrift van te kunnen geven komt op zijn minst erg verdacht voor. Die brief bestaat nog: wel is er een hoek afgescheurd, zodat de laatste vier letters van de handtekening ontbreken; maar voor het overige is hij — en was hij dus zeker in Masius' tijd — heel gaaf bewaard. Het zou de abt van Park zeer gemakkelijk geweest zijn er een afschrift van te bezorgen. Waarom wilde hij het niet doen?

Op de keerzijde van de brief van de internuntius heeft Masius een ander ontwerp van antwoord neergeschreven. Denkelijk heeft hij dat verzonden. Daarin beweerde hij geen brief ontvangen te hebben van Sinnich en nog veel minder een brief die datgene bevatte wat de internuntius hem geschreven had:

« Ego litteras nullas accepi ab ex. d. Sinnich multo minus continentes id de quo R^{ma} D. V. mihi scripsit. Si dignetur nominare mihi personam cui litteras tales communicassem per illam eandem R^{mam} D. V. certiore faciam ut habeat satisfactionem et ostendam quod sicut qui me et R^{mam} D. V. conturbant et inquietant » ⁸⁷⁾.

⁸⁶⁾ Archief van de Abdij van Park, VII, 61a, f. 168.

⁸⁷⁾ Archief van de Abdij van Park, VII, 61a, f. 167v.

Ook dat was geen afdoend antwoord: de internuntius vroeg immers niet naar een brief van Sinnich, maar naar een brief uit Rome; en die had de abt van Park wel ontvangen. Klaarblijkelijk wenste Masius Coomans niet in moeilijkheden te brengen: dat komt reeds duidelijk uit in het eerste ontwerp van antwoord. Het tweede wijst er bovendien op dat hij verveeld zat omdat iemand misbruik had gemaakt van het in hem gestelde vertrouwen: het is als een poging om die valse vriend ontmaskerd te krijgen.

Masius moet weldra gevoeld hebben dat de zaken er niet schitterend voor stonden. Op 2 Maart 1644 richtte hij een schrijven aan de Staten van Brabant, waarin hij er op aandrong dat aan de afgevaardigden te Rome nogmaals klaar zou gezegd worden wat zij juist te doen hadden ⁸⁸⁾. Tijdens de vergadering van de Staten, op 16 April, opperde de bisschop van Antwerpen moeilijkheden tegen de brieven die door bemiddeling van Boonen en Masius aan de Leuvense afgevaardigden verstrekt werden ⁸⁹⁾. Naar een nota van de abt van Park daaromtrent, nam de aartsbisschop het op tegen de bisschop, daar deze blijk had gegeven van kwade trouw ⁹⁰⁾. Daarna schijnt Masius zich meer te hebben teruggetrokken. Die indruk toch krijgen wij bij het lezen van een brief van Sinnich, dagtekenend van 21 Mei 1644. Daarin verzocht de Leuvense afgevaardigde de abt van Park een schrijven over te maken aan de Staten, ofwel, zo voegde hij er aan toe, indien zulks beter geschikt mocht blijken, het langs één of twee tussenpersonen om aan de secretaris te laten bezorgen. Verder achtte hij het nodig Masius te vragen dat hij aanwezig zou zijn op de vergadering wanneer dit schrijven moest voorgelezen worden en er beslissingen over dienden getroffen ⁹¹⁾. Het wil ons voorkomen dat Masius aan Sinnich zijn voornemen moet hebben te kennen gegeven, zich in het openbaar niet meer met die zending naar Rome in te laten.

Een weinig later werd het maar al te duidelijk dat de Leuvense afvaardiging te Rome tot mislukking gedoemd was. Naar de secretaris van het Heilig Officie op 26 Juni 1644 aan de internuntius liet weten, had hij Sinnich getoond dat de bulle authentiek was,

⁸⁸⁾ Archief van de Abdij van Park, VII, 61a, f. 238.

⁸⁹⁾ J. B. DU CHESNE, *Histoire du Baianisme*, blz. 401.

⁹⁰⁾ Archief van de Abdij van Park, VII, 61a, f. 219.

⁹¹⁾ Archief van de Abdij van Park, VII, 61a, f. 214.

en stond de paus er op dat zij stipt nageleefd werd ⁹²⁾. De Leuvense Universiteit bleef nog een tijdlang weerstand bieden. Op 24 Maart 1646 verzocht Pontanus om Masius' tussenkomst bij de Staten, indien zulks kon geschieden zonder de Heilige Stoel te beledigen ⁹³⁾. Doch nergens vinden wij iets, waaruit wij zouden mogen afleiden dat Masius op dat verzoek is ingegaan.

6. — MACARIUS SIMEOMO.

Sedert de Leuvense afvaardiging naar Rome scheen de ijver voor het Jansenisme bij de Brabantse Norbertijnen geluwd. Ook kwam niemand van hen getuigen voor de *Augustinus*, wanneer de aartsbisschop van Mechelen, Jacobus Boonen, van 9 Mei tot 25 Juni 1644 het officieel opgelegde onderzoek deed betreffende de opspraak, die Jansenius' werk zou veroorzaakt hebben ⁹⁴⁾.

Doch rond Pasen 1646 laaide de strijd weer hevig op. Aanleiding daartoe was een conferentie, die de Jezuïet Guilielmus de Landsheere op 3 April voor een grote menigte hield in het Professenhuis te Antwerpen. Hij las daar de bulle *In eminenti* in haar geheel voor, om te doen uitkomen dat de paus Jansenius' boek niet zo maar lichtvaardig veroordeeld had, doch slechts nadat uit een nauwkeurig onderzoek gebleken was dat er veel stellingen in voorkwamen, die vroeger reeds veroordeeld werden. Bovendien gaf hij lezing van een brief door koning Philips IV op 30 Januari 1646 aan de landvoogd de Castel-Rodrigo gericht, waarin bevel gegeven werd de pauselijke bulle eerbiedig te aanvaarden en gehoorzaam na te leven ⁹⁵⁾.

Van Jansenistische zijde werd die conferentie beantwoord met het verspreiden van enkele schotschriften, onder meer van twee boekjes die in 1647 te Parijs verschenen onder de titel *Collatio Antverpiensis ad clarissimum Virum Petrum Aurelium* en *Novus*

⁹²⁾ J. CARREYRE, *Jansénisme*, kol. 453.

⁹³⁾ Archief van de Abdij van Park, VII, 61a, f. 216.

⁹⁴⁾ L. CEYSSENS, *L'enquête officielle faite en 1644 dans les diocèses des Pays-Bas sur le scandale causé par l'« Augustinus » de Corneille Jansénius. La part qu'y prirent les Franciscains*, in *Archivum Franciscanum Historicum*, XLIII (1950), blz. 31-33; L. CEYSSENS, *Jean Recht en mission à Madrid pour l'« Augustinus » et l'Augustinisme (1649-1653)*, in *Augustiniana*, I (1951), blz. 32.

⁹⁵⁾ *Imago primi saeculi Iansenistarum*, I, blz. 381.

Prosper contra novum collatorem. Beiden zijn naamloos, doch blijken te moeten worden toegeschreven aan Macarius Simeomo ⁹⁶⁾, waarvan hetzelfde jaar te Antwerpen de *Theses theologicae de peccatis, et peccatoris per Iesu Christi gratiam iustificatione* uitgegeven werden, die eveneens tegen de Landsheere gericht waren ⁹⁷⁾.

Macarius Simeomo hebben wij al even ontmoet op het Provinciaal Kapittel van 1643; thans moeten wij hem wat beter leren kennen. Hij werd gedoopt te Antwerpen op 13 Mei 1616. Na zijn humaniora gedaan te hebben aan het Jezuïetencollege van zijn geboortestad, werd hij Norbertijn in de Sint-Michielsabdij. Daar studeerde hij theologie onder leiding van Petrus Overhussius, totdat hij door zijn abt, Joannes Chrysostomus Vander Sterre, naar het Premonstratenser College te Leuven gezonden werd, waar Joannes a Lapide hem tot vicaris aanstelde. Kort na zijn priesterwijding ging hij Overhussius helpen in de parochiedienst te Meir. Naar zijn Abdij teruggeroepen om er de godgeleerdheid te onderwijzen, behaalde hij in 1645 de graad van licentiaat aan de Leuvense Universiteit ⁹⁸⁾, op welke plechtigheid Fromondus een rede hield ⁹⁹⁾. Simeomo heeft blijkbaar gelegenheid genoeg gehad om Jansenist te worden; nu kreeg hij een buitenkansje om zich als overtuigd Jansenist te laten gelden.

In zijn *Collatio Antverpiensis* beweerde Simeomo dat de bulle *In eminenti* op onrechtmatige wijze verkregen werd, zoals ook de brief van de koning ¹⁰⁰⁾. Betreffende het voorkomen in de *Augustinus* van stellingen die door Pius V veroordeeld werden, verklaarde hij het volgende: sommige van die stellingen heeft Jansenius als opwerpingen behandeld ¹⁰¹⁾; andere heeft hij wekelijks verdedigd, maar dan niet in de zin waarin zij veroordeeld werden — weer

⁹⁶⁾ (G. GERBERON), *Histoire générale du Jansénisme*, I, Amsterdam, 1700, blz. 210-211; *Imago primi saeculi Iansenistarum*, I, blz. 383, 386.

⁹⁷⁾ L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, II, blz. 182; C. SOMMERVOGEL, *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*, IV, kol. 1469.

⁹⁸⁾ L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, II, blz. 182.

⁹⁹⁾ (J. N. PAQUOT), *Mémoires*, IX, blz. 21.

¹⁰⁰⁾ *Imago primi saeculi Iansenistarum*, I, blz. 384.

¹⁰¹⁾ Dit werd reeds in 1644 beweerd door de Leuvense afgevaardigden te Rome, Joannes Sinnich en Cornelius de Pape, in een van hun nota's aan de kardinalen die de zaak van de *Augustinus* te onderzoeken hadden. (G. GERBERON), *Histoire générale du Jansénisme*, I, blz. 125.

de kwestie van het « comma pianum », — doch in de zin van Sint Augustinus en van de Kerk :

« Propositionum a Pio V damnatarum mentionem refricare visus est ; dum quasdam ex iis sibi obiicit explicatque, ne sancti Augustini doctrinae, quam explanare instituerat, repugnare viderentur ; quas tamen etiam, non in damnato, sed sancti Augustini et Ecclesiae sensu defendit » ¹⁰²).

Verder verdedigde Simeomo de Jansenistische stellingen, dat er bij Sint Augustinus geen spoor te vinden is van een « gratia sufficiens » en dat Christus enkel voor de uitverkorenen gestorven is ¹⁰³).

Deze laatste stellingen vindt men ook in de *Novus Prosper contra novum collatorem*. Het opzet van de schrijver blijkt hier uit de titel zelf van zijn werkje: zoals destijds Sint Prosper zijn *Liber contra collatorem* geschreven had om Sint Augustinus' leer tegen Cassianus te verdedigen, zo meende thans Simeomo als nieuwe Prosper te moeten optreden tegen de nieuwe « collator », de Landsheere ¹⁰⁴).

7. — PETRUS COBBAERT.

Meteen verscheen op het toneel nog een andere Norbertijn, die wij ook even ontmoet hebben op het Provinciaal Kapittel van 1643: Petrus Cobbaert. Hij was geboren te Ninove omstreeks 1589 en had in 1607 zijn geloften uitgesproken in de Abdij van zijn geboortestad. Na te Leuven de graad van licentiaat in de godgeleerdheid behaald te hebben, had hij een tijdlang deze wetenschap onderwezen te Ninove. Thans was hij pastoor te Liedekerke ¹⁰⁵).

Begin 1647 liet Cobbaert bij Bossuyt te Brussel een boekje drukken met als titel *Rhythmica consideratio altitudinis consilii divini super salute generis humani, ex sanctissimo et irrefragabili Ecclesiae Doctore Augustino, Episcopo Hipponensi, proposita* ¹⁰⁶).

¹⁰²) *Imago primi saeculi Iansenistarum*, I, blz. 384.

¹⁰³) *Imago primi saeculi Iansenistarum*, I, blz. 384-385.

¹⁰⁴) *Imago primi saeculi Iansenistarum*, I, blz. 386-389.

¹⁰⁵) L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, I, blz. 125-126.

¹⁰⁶) L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, I, blz. 126. — Q. G. NOLS, *Jean Masius*, blz. 50, zegt dat in zijn tijd nog een exemplaar van de eerste uitgave van

Dit werkje is opgedragen aan de acht Norbertijner abten van de Brabantse Circarie : Joannes Chrysostomus Vander Sterre van Antwerpen, Christophorus Outers van Grimbergen, Joannes Masius van Park, Nicolaus Ambrosii van Averbode, Augustinus Wichmans van Tongerlo, Leonardus Bosch van Berne, Christianus Roelofs van Ninove en Martinus Heckius van Diligem. De schrijver brengt hun hulde omdat zij in drie opeenvolgende Provinciale Kapittels besloten hebben door al hun lectores de genadeleer van Sint Augustinus te doen onderwijzen, die hem de beste waarborg lijkt voor de geest van de Orde en de hechtste grondslag voor de christelijke nederigheid ¹⁰⁷⁾.

Na even, tussen haakjes, de lof verkondigd te hebben van Jansenius als « Vir magnus, cuius nomen plerisque sine causa odiosum, plurimis autem et in primis mihi, honorabile ; qui divino plane lumine, et pertinaci improboque multorum annorum studio et labore, densissimas caligines dissipavit, et Sanctissimum Augustinum pristino suo splendori restituit », dankt Cobbaert God dat Hij hem heeft laten inzien « quod nemo tumere debeat inani philosophia, dum humana vult ratione comprehendere, quod pia mens vivacitate fidei debet apprehendere » ¹⁰⁸⁾.

Met deze zinspeling op het officie van Sint Augustinus leidt de schrijver een beschouwing in over een belangrijk onderwerp, dat destijds door Jansenius zelf ook behandeld werd: de methode in de theologie. Hij vindt het treurig dat velen menen hun kennis omtrent de vrije wil en de daarmee samenhangende problemen veiliger te kunnen gaan putten uit de heidense wijsbegeerte dan uit de oude kerkelijke bronnen:

« Quamvis enim plerique ex philosophicis principiis subsidia quaedam libertatis humanae ad bene vivendum procudere et protrudere conati sint, nihil tamen omnibus ingenii sui conatibus et acuminibus excogitare potuerunt, quod vel morbum lapsae naturae tangeret, nedum radices eius succideret. Ut non immerito magnopere dolendum sit, nonnullos ita humanis, et plerumque fallacibus ratio-

dat werkje bewaard werd in de Abdij van Park; thans is het er niet meer te vinden. Dank zij de aanduidingen door Nols en door de *Imago primi saeculi Iansenistarum*, I, blz. 433-435 verstrekt, kunnen wij ons een gedachte vormen van die eerste uitgave; onder meer leren zij ons dat haar opdracht dezelfde was als die van de tweede uitgave, die wij hebben kunnen raadplegen.

¹⁰⁷⁾ P. COBBAERT, *Rhythmica consideratio*, 2^e uitg., blz. 3-7.

¹⁰⁸⁾ P. COBBAERT, *Rhythmica consideratio*, 2^e uitg., blz. 8-9.

inationibus deditos esse, ut liberi arbitrii intelligentiam tutius ab Aristotele et e gentili philosophia, quam ex antiquae Ecclesiae promptuariis hauriendam esse arbitrentur. ... Nam secundum coniecturas cordis humani, inscrutabilem altitudinem iudiciorum Dei cogitare non debemus. Grande enim illud peccatum, et ineffabilis humani generis ruina, cuius vulnera tam alte impressa sunt, pestisque illa immanissima, quam in febriculam levem plerique commutant, non debet in statera dolosa humanae praesertim philosophiae, sed in aequa divinarum Scripturarum lance ponderari » ¹⁰⁹⁾.

Cobbaert zelf neemt zich voor dienaangaande eenvoudigweg de leer weer te geven van Sint Augustinus, die door verscheidene pausen aanbevolen werd. Wat de vorm betreft, geeft hij er de voorkeur aan het in verzen te doen, daar hij op die manier hoopt zijn leer het best ingang te doen vinden bij zijn jongere medebroeders ¹¹⁰⁾.

Volgt dan de eigenlijke uiteenzetting van Sint Augustinus' genadeleer in verzen en... in Jansenistische geest. Een paar staaltjes ter illustratie. Evenals Jansenius loochent Cobbaert het bestaan van de « gratia mere sufficiens » in de huidige heilsbeschikking:

« Postquam Adam lapsus est,
Hinc iustissime negatur,
Et non omni cordi datur
Gratia sufficiens.

Quamvis numquam talis purae
Tribuatur creaturae,
Quin sit simul efficax ».

Uit die stelling moet hij dan logisch laten volgen dat degenen die verloren gaan in feite van Christus geen genaden gekregen hebben:

« Quotquot ergo non salvantur,
Sed aeternum condemnantur,
Et cremantur ignibus :
Quotquot non praedestinantur,
Nec in coelum ordinantur,
Dei providentia ;

Sunt omnino destituti
Omni medio, saluti
Perquam necessario.
Nam pro illis non oravit
Christus Iesus, nec paravit
Debitum auxilium » ¹¹¹⁾.

In de aangehaalde teksten zijn reeds duidelijk de 2° en 5° van de stellingen te herkennen, die op 31 Mei 1653 als ketters zullen

¹⁰⁹⁾ P. COBBAERT, *Rhythmica consideratio*, 2° uitg., blz. 9-11.

¹¹⁰⁾ P. COBBAERT, *Rhythmica consideratio*, 2° uitg., blz. 11-15.

¹¹¹⁾ *Imago primi saeculi Iansenistarum*, I, blz. 434.

veroordeeld worden door de bulle *Cum occasione* van Innocentius X ¹¹²). Volgende nota van Cobbaert:

« Liberum arbitrium post hominis lapsum sibi sufficit ad malum, sed non sufficit ad bonum, nisi gratia tribuat ei velle » ¹¹³)

lijkt maar al te zeer op de 27^e stelling van Baius, die op 1 October 1567 veroordeeld werd door de bulle *Ex omnibus afflictionibus* van Pius V ¹¹⁴).

Ondanks haar heterodoxe leer werd Cobbaert's *Rhythmica consideratio* goedgekeurd door de vicaris-generaal Vander Sterre en door Overhusing, alsmede door de Leuvense professoren Pontanus, Fromondus en Sinnich ¹¹⁵).

Doch bisschop Nemius van Antwerpen dacht er anders over. Op 25 Februari 1647 vaardigde hij een decreet uit, waarbij hij aan al zijn onderdanen verbood de *Rhythmica consideratio* te drukken of in te voeren, te verspreiden, te verkopen, te lezen of te bewaren, daar zij in strijd bevonden werd met de bulle *In eminenti*; en op 1 Maart liet hij dat decreet aanplakken in de parochiekerk van Sint-Walburgis, dicht bij de Sint-Michielsabdij:

« Cum multa quotidie contra supradictam Bullam attentari magno nostro dolore intelligamus, atque ad manus nostras pervenerit, et in Dioecesim inveni coeperit libellus, cui titulus est: *Rhythmica consideratio altitudinis consilii divini super salute generis humani* etc. cumque libellus ille nostro et Vicariatus nostri iudicio, contineat doctrinam et compositionem per supradictam Bullam Apostolicam reprobata et prohibita, iudicavimus ex eiusdem Vicariatus nostri consilio, dictum libellum esse prohibendum, sicut praesentibus prohibemus, ac mandamus omnibus nostrae Dioecesis, ne illum imprimere, aut alibi impressum invehere, evulgare, vendere, aut legere vel retinere praesumant » ¹¹⁶).

¹¹²) « 2. Interiori gratiae in statu naturae lapsae numquam resistitur. ... 5. Semipelagianum est dicere, Christum pro omnibus omnino hominibus mortuum esse aut sanguinem fudisse ». H. DENZINGER, *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, Uitg. 21-23, Freiburg, 1937, n. 1093, 1096.

¹¹³) *Imago primi saeculi Iansenistarum*, I, blz. 434.

¹¹⁴) « 27. Liberum arbitrium, sine gratiae Dei adiutorio, nonnisi ad peccandum valet ». H. DENZINGER, *Enchiridion*, n. 1027.

¹¹⁵) Q. G. NOLS, *Jean Masius*, blz. 50.

¹¹⁶) *Imago primi saeculi Iansenistarum*, I, blz. 440. — Een exemplaar van dat decreet bevindt zich in het Archief van het Aartsbisdom te Mechelen, Museum Bellarminum, C, 4, 10,

De internuntius ging nog hardhandiger te werk. Hij legde Cobbaert's boekje voor aan de Raad van Brabant en verzocht deze hem te helpen bij het in beslag nemen van de gehele oplage. De Raad oordeelde dat de internuntius hierin zijn rechten zou te buiten gaan, doch vermits het werkje zonder voorafgaande toestemming gedrukt werd, zond hij de procureur-generaal van Brabant naar de drukkerij van Bossuyt. Rond de middag van 17 April legde de hoge ambtenaar beslag op al de voorradige exemplaren van de *Rhythmica consideratio* en deed ze in een kist sluiten, welke hij 's avonds liet wegvoeren.

Daags daarop schreef Cobbaert een brief aan Masius, abt van Park, waarin hij het gebeurde omstandig verhaalde. Tevens betoogde hij dat aan de abten nu een geschikte gelegenheid geboden werd om in het strijdperk te treden en aan te tonen dat zijn leer die van Sint Augustinus was en dus niet mocht veroordeeld. Derhalve spoorde hij Masius aan om samen met zijn collega's protest aan te tekenen bij de Raad van Brabant: « Exurgite, quaeso Domini, et defendite causam Dei, state pro veritate » ¹¹⁷). Zoals blijkt uit een consult van de Raad van Brabant op datum van 4 Juli 1647, zijn de abten op het verzoek van Cobbaert ingegaan, maar de Raad wilde hun protest niet beantwoorden alvorens richtlijnen ontvangen te hebben van de landvoogd ; doch ondertussen weigerde de Raad ook de in beslag genomen exemplaren aan de internuntius uit te leveren ¹¹⁸). In een niet gedateerde suppliek aan de aarts-hertog beweerden de abten dat het hun door Cobbaert opgedragen werkje getrouw de leer van Sint Augustinus weergaf en dat zij het daarom met dank hadden aanvaard. De confiscatie vatten zij op als een onrecht, henzelf en heel de Orde aangedaan. Verder gaven zij lucht aan hun verontwaardiging omdat zij, spijs hun verzoek om over die aangelegenheid bij hoogdringendheid gehoord te worden en ondanks hun herhaaldelijk aandringen, geen voldoening hadden gekregen:

« Contigit praeterea in rhythum quemdam ab eorum uno iuxta mentem, immo ipsis prope divi Augustini verbis compositum ac typis mandatum praelatisque dicti Ordinis provinciae Brabanticae

¹¹⁷) Archief van de Abdij van Park, VII, 61a, f. 206.

¹¹⁸) J. LEFÈVRE, *Documents relatifs à la juridiction des Nonces et Internonces des Pays-Bas pendant le régime espagnol (1596-1706)*. (Analecta Vaticano-Belgica, 2e sér.: Nonciature de Flandre, VIII), Brussel-Rome, 1943, blz. 151.

inscriptum, et ab illis velut divi Augustini foetum grato animo exceptum cum gravi eorum totiusque Ordinis iniuria manus inici ac ne evulgetur omnia illius exemplaria a fisco regio detineri tamquam qui damnata contineat dogmata, ad petitionem nimirum abbatis Sanctae Anastasiae ministri apostolici adversariis Iansenii plus aequo adherentis, Senatui Brabantiae scripto oblatam. Ac licet iam dicti praelati ea de re iure audiri voluerint, adeoque ut haec illis petitio communicetur urgentissime ac repetitis vicibus institerint, nihil tamen hacenus impetrare potuerunt » ¹¹⁹⁾.

Petrus Cobbaert liet zich evenwel niet ontmoedigen. In zijn brief van 18 April had hij Masius reeds verzocht hem een nieuwe goedkeuring van Pontanus te bezorgen. Van meet af aan was hij dus wel van plan zijn werkje opnieuw te laten drukken. En inderdaad, kort nadien verscheen, eveneens bij Bossuyt te Brussel, een nieuwe uitgave van de *Rhythmica consideratio*, onder dezelfde titel als de eerste ¹²⁰⁾.

Het geldt hier niet alleen een nieuwe, doch ook een « vermeerderde en verbeterde uitgave », want de schrijver heeft er, ter staving van zijn stellingen, een 70-tal bladzijden teksten uit Sint Augustinus en een 20-tal gebeden uit het Missaal aan toegevoegd ¹²¹⁾, benevens enkele getuigenissen van Clemens VIII, Bellarminus, Suarez en Vasquez ten gunste van Sint Augustinus' leer. De goedkeuringen evenwel van de eerste uitgave zijn in de tweede druk vervangen door een nieuwe « censura » van Pontanus. Eigenaardig is het dat deze gedagtekend werd op 25 Maart, dan wanneer Cobbaert slechts op 18 April om een nieuwe goedkeuring vroeg.

Deze « censura » is zo kordaat van toon, dat wij het de moeite waard achten haar in haar geheel over te drukken:

« Haec *Rhythmica consideratio* altitudinis consilii divini etc. priore auctor a doctrina divi Augustini contra inimicos gratiae Christi tradita, non recedit; sed ubique ei conformis est, et velut quoddam

¹¹⁹⁾ Algemeen Rijksarchief te Brussel, Conseil d'Etat, cart. 85. — Tekst welwillend meegedeeld door P. Lefèvre.

¹²⁰⁾ L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, III, blz. 34.

¹²¹⁾ Kenschetsend voor het theologisch gehalte van de polemieken rond het Jansenisme is wel de volgende beschouwing van de *Imago primi saeculi Iansenistarum*, I, blz. 435: « Ut vero miserrimo suo opusculo maius pondus addidisset, alium invenit locum theologicum (ab Illustrissimo Melchior Cano, praeclarissimo theologo numquam cognitum) ex quo argumenta desumpsit ad probandam suam doctrinam in *Rhythmica consideratione* stabilitam ». En in nota: « Melchior Canus eruditissimum librum scripsit de locis theologicis, sed Missale non citavit ».

eius compendium, ac proinde, dogmata hic contenta improbari non possunt, quin simul eiusdem S. Augustini doctrina improbetur. Datum Lovanii die 25 Martii 1647 »¹²²⁾.

Zich aldus te hebben durven uitlaten over een geschrift dat door de bisschop van Antwerpen verboden werd als in strijd zijnde met een pauselijke bulle en dat de internuntius had doen in beslag nemen, zou de pauselijke en koninklijke boekenkeurder duur te staan komen: op 10 Juni werd Pontanus door de landvoogd en op 17 Juni door de internuntius op last van Innocentius X uit zijn ambt ontzet en verloor meteen de daaraan verbonden prebende in de Sint-Pieterskerk te Leuven¹²³⁾.

Niettegenstaande dat alles verscheen nog hetzelfde jaar te Parijs een derde uitgave van de *Rhythmica consideratio*, ditmaal onder de titel *Petri Cobbardi consideratio rhythmica in laudem Christi gratiae concinnata et ex S. Augustini doctrina deprompta*¹²⁴⁾. Deze derde uitgave verschilt slechts hierin van de tweede, dat zij de goedkeuringen bevat én van de eerste én van de tweede druk¹²⁵⁾.

Tegen de *Rhythmica consideratio* werden er in 1648 te Lyon drie werkjes uitgegeven, waaronder *Strena contra impium dictum, aliquot esse destitutos omni medio ad salutem necessario*¹²⁶⁾. In

¹²²⁾ P. COBBAERT, *Rhythmica consideratio*, 2e uitg., blz. 144.

¹²³⁾ *Imago primi saeculi Iansenistarum*, I, blz. 439, geeft de tekst van het decreet van de internuntius: « Cum Iacobus Pontanus S. Th. Doctor Lovaniensis ausus fuerit approbare in qualitate censoris apostolici libellum, cui titulus: *Rhythmica consideratio altitudinis consilii divini* etc. compositum per Fr. Petrum Cobbart Norbertinum Pastorem in Liedekercke etc. etiamsi in eo contineantur et defendantur propositiones alias damnatae a Summis Pontificibus Pio V, Gregorio XIII et Urbano VIII, quae in bulla annis praeteritis per nos publicata continentur etc. Sanctissimus Dominus noster Innocentius X ob eam causam suspendit ipsum Iacobum Pontanum ab officio apostolici librorum censoris, donec per alias poenas in Bulla contentas contra ipsum procedatur: nobisque iniunxit, ut eidem mandarem, et intimarem, prout praesentium tenore mandamus et intimamus sub poena excommunicationis latae sententiae reservatae Sanctitati Suae, ne amplius praefata autoritate utatur; iniungentes omnibus, et quibuscumque ne ipsum pro librorum censore apostolico imposterum habeant, et reputent, alias etc. » Zie ook (J. N. PAQUOT), *Mémoires*, II, blz. 259-261.

¹²⁴⁾ (J. N. PAQUOT), *Mémoires*, IX, 1767, blz. 94-95; L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, I, blz. 126.

¹²⁵⁾ De tweede « censura » van Pontanus draagt hier de datum van 15 Maart 1647. L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, I, blz. 126.

¹²⁶⁾ *Imago primi saeculi Iansenistarum*, I, blz. 440.

1649 antwoordde Cobbaert daarop met een *Rhythmica recusatio* ¹²⁷⁾, waarin dezelfde leer nogmaals verdedigd werd, doch dat ditmaal verscheen zonder naam van schrijver of uitgever.

8. — EEN LAATSTE OFFENSIEF TEGEN DE BULLE « IN EMINENTI ».

Ondertussen werd het gevaar steeds dreigender dat de bulle *In Eminenti* overal zou uitgevoerd worden. Ingaande op het koninklijk bevel van 18 en 30 Januari 1646 en gebruik makende van het verlof door de Raden op 26 Maart 1646 gegeven, had bisschop Nemius de bulle op 10 Mei 1646 te Antwerpen afgekondigd ¹²⁸⁾. Enkele dagen later, op 18 Mei, zag de Raad van Brabant zich genoodzaakt de verordening van 22 Maart 1642 op te heffen, waardoor aan de Universiteit verbod was gegeven de bulle te publiceren ¹²⁹⁾. Zou de openbare macht de zaak van Jansenius in de steek moeten laten? Er diende hoognodig beraadslaagd.

Begin September 1646 hielden de Jansenisten gedurende verscheidene dagen een geheime vergadering in de Abdij van Grim-

¹²⁷⁾ Aldus (G. GERBERON), *Histoire générale du Jansénisme*, I, Amsterdam, 1700, blz. 255 en *Imago primi saeculi Iansenistarum*, I, blz. 441. Volgens de eerste luidde de titel *Rhythmica recusatio et lenis refutatio strenae levis cuiusdam arbitrarii recentioris Molinistae garrientis impium esse dictum aliquos destitutos esse omni medio ad salutem necessario*, volgens de laatste was het *Rhythmica recusatio et lenis refutatio strenae levis cuiusdam Arbitriani recentioris, Molinistice garrientis, impium esse dictum, aliquos destitutos esse omni medio ad salutem necessario*. — (J. N. PAQUOT), *Mémoires*, IX, blz. 95, en na hem L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, I, blz. 126 en A. VANDER MEERSCH, *Cobbaert*, in *Biographie Nationale*, IV, kol. 203, beweren dat Cobbaert, onder de naam van Adeodatus Roborinus Theosophus, in 1648 te Padua een werkje uitgaf onder de titel *Colloquium rhythmicum super captivitate et redemptione generis humani, interloquentibus Ambrosio Mediolanensi et Augustino Hipponensi, Ecclesiae orthodoxae Doctoribus*. (G. GERBERON), *Histoire générale du Jansénisme*, I, blz. 234, zegt dat dit *Colloquium rhythmicum* het werk is van een theoloog van de Leuvense Universiteit. L. WILLAERT, *Bibliotheca Janseniana Belgica*, I, Brussel-Parijs, 1949, vermeldt tweemaal het *Colloquium rhythmicum* als zijnde van Cobbaert: onder n. 2462, waar hij voortgaat op Paquot, en onder n. 2468, waar hij steunt op de *Biographie Nationale*; hij maakt echter geen gewag van de *Rhythmica recusatio*.

¹²⁸⁾ L. CEYSSENS, *Jean Recht en mission à Madrid pour l'« Augustinus » et l'Augustinisme (1649-1653)*, in *Augustiniana*, I (1951), blz. 27-28.

¹²⁹⁾ J. LEFÈVRE, *Documents relatifs à la juridiction des Nonces et Internonces des Pays-Bas pendant le régime espagnol (1596-1706)*. (Analecta Vaticano-Belgica, 2e Série: Nonciature de Flandre, VIII), Brussel-Rome, 1943, blz. 149.

bergen, waar Joannes a Lapide, sedert 12 Juli uit Leuven teruggeroepen, het ambt van prior bekleedde ¹³⁰). Daar kwamen zij tot het besluit dat Jansenius nooit de stellingen verdedigd had, waarover er spraak was in de bulle van Urbanus VIII, en dat men niet gehouden was zich te onderwerpen in een loutere « quaestio facti » en aldus aan te nemen dat de *Augustinus* inderdaad de veroordeelde stellingen bevatte ¹³¹).

Wanneer de internuntius van het gebeurde op de hoogte was gebracht, melde hij dit op 8 September naar Rome. Van daar uit werd, langs de nuntius in Spanje, klacht ingediend bij de koning. Deze liet op 7 December aan de landvoogd zijn verontwaardiging te kennen geven over het feit dat er, ondanks zijn bevel, in een heel jaar tijds niets gedaan was om de bulle te doen afkondigen ¹³²). Daar bleef het dan weer bij, tot in April 1647 markies de Castel-Rodrigo als landvoogd vervangen werd door aartshertog Leopold, die als hevig antijansenist aangeschreven stond.

Kort na zijn aankomst gaf de nieuwe landvoogd bevel de bulle af te kondigen. De Raad van Brabant, die met alle geweld het placet wilde handhaven, opperde moeilijkheden. Aartsbisschop Boonen van Mechelen en bisschop Triest van Gent beantwoordden het bevel van de aartshertog op ontwijkende wijze. Vijf Norbertijner abten en twee afgevaardigden van de Leuvense Universiteit boden hem hun bezwaren aan ¹³³).

Waarin die bezwaren bestonden, vernemen wij uit een consult van de Privé-raad, dagtekenend van 10 Maart 1648. Daar achtte de Raad het niet gepast dat de Norbertijner abten en de afgevaardigden van de Universiteit nogmaals zouden gehoord worden over de afwezigheid in de *Augustinus* van elke ketterse stelling. Die kwestie werd beslecht door Urbanus VIII en Innocentius X. Het besluit van de Raad luidde: willen de Norbertijnen en de

¹³⁰) L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, I, blz. 490.

¹³¹) R. RAPIN, *Mémoires sur l'Eglise et la société, la cour, la ville et le jansénisme (1644-1669)*, uitg. L. AUBINEAU, I, Parijs, 1865, blz. 153. — Reeds in een geschrift, dat in 1644 verscheen, *Remarques sur la bulle qu'on prétend être donnée contre le livre de feu l'évêque d'Ypres*, werd tegen de pauselijke veroordeling aangevoerd dat de zaak van Jansenius als een « questio facti » diende beschouwd. *Rapport sur les travaux du Séminaire historique pendant l'année académique 1911-1912*, in *Annuaire de l'Université Catholique de Louvain*, LXXVII (1913), blz. 382.

¹³²) R. RAPIN, *Mémoires*, I, blz. 153-154.

Universiteit nieuwe pogingen aanwenden te Rome, dan moeten zij dat maar doen; doch hier moet het bevel van de koning uitgevoerd en de bulle afgekondigd ¹³⁴⁾.

De bulle werd evenwel nog niet afgekondigd. Bijna een jaar later, op 10 Februari 1649, bekleog de internuntius er zich over bij de aarts Hertog. Sprekend over de Norbertijner abten, die het Jansenisme hadden voorgestaan, zegde hij hem dat twee of drie van hen reeds gestorven waren en dat de overgeblevenen denkkelijk de leer van Jansenius verder niet meer zouden verdedigen tegen de inzichten van de koning in. Onder meer om die reden raadde hij de landvoogd aan, door te zetten en de bulle eindelijk af te kondigen ¹³⁵⁾.

Nu scheen er voor de Universiteit maar één uitweg meer over te blijven: het plan uit te voeren dat reeds op 14 November 1647 in het geheim voorgebracht was op de universitaire raad en een afvaardiging te zenden naar Madrid om van de koning een nieuw onderzoek van de zaak te bekomen.

Op 29 Mei 1649 voeren Joannes Recht en Ignatius Gillemans uit Oostende af, met in hun bezit een aanbevelingsbrief van de theologische Faculteit. Gelijkaardige brieven waren hun toegezegd door aartsbisschop Boonen van Mechelen en bisschop Triest van Gent alsmede door de Norbertijner abten, doch die waren nog niet klaar en zouden nagezonden worden. Op 14 Juni te Madrid aangekomen, konden de afgevaardigden voorlopig niets anders doen dan wachten op de beloofde brieven, die maar niet toekwamen ¹³⁶⁾.

Uit een schrijven door Boonen op 5 Februari 1650 aan de Privé-raad gericht, blijkt dat de aartsbisschop in Mei reeds de koning op de hoogte had gebracht van de afvaardiging. De koning had hem geantwoord dat hij met vreugde de komst te gemoet zag van de afgevaardigde die de aartsbisschop hem op verzoek van de Norbertijner abten en van de theologische Faculteit van Leuven zenden zou. Tevens had hij hem verzekerd geen enkele beslissing te zullen treffen alvorens de afgevaardigde gehoord te hebben ¹³⁷⁾. Was dat maar een truk van Boonen om de zaak te trekken, ofwel

¹³³⁾ L. CEYSSENS, *Jean Recht*, blz. 34.

¹³⁴⁾ J. LEFÈVRE, *Documents*, blz. 156.

¹³⁵⁾ J. LEFÈVRE, *Documents*, blz. 175-178.

¹³⁶⁾ L. CEYSSENS, *Jean Recht*, blz. 36-47.

¹³⁷⁾ J. LEFÈVRE, *Documents*, blz. 187-188.

had de koning zijn belofte vergeten of was hij het wachten moe geworden? In ieder geval, op 3 Augustus 1649 liet hij aan de landvoogd weten dat de bulle diende afgekondigd, met of zonder placet ¹³⁸). Er moest nu hoogdringend voor gezorgd dat de afgevaardigden te Madrid eindelijk aan het werk konden gaan.

Dezen zullen wel verwonderd opgekeken hebben, wanneer hun in November een hele hoop aanbevelingsbrieven toekwamen, waaronder die van de Norbertijner abten ¹³⁹). Die alleen interesseert ons hier. Gaan wij even na wat hij inhield en van wie hij uitging.

De Norbertijner abten verklaren dat zij de leer van Sint Augustinus aankleven uit traditie, uit plicht en ook uit voorkeur. Op behendige wijze herinneren zij er aan dat in Spanje zelf, namelijk aan de Universiteit van Salamanca, de professoren zich wijden aan de verdediging van Sint Augustinus' genadeleer tegen de aanvallen van de Jezuïeten, die eveneens bekampt geweest zijn door de Universiteiten van Leuven en Douai. Dat is het wat ook Jansenius gedaan heeft, die, naar het oordeel van de beste theologen, er in geslaagd is de juiste zin te achterhalen van wat Sint Augustinus geleerd heeft. Daarom hebben de Norbertijnen het als hun plicht beschouwd het hunne er toe bij te dragen om Jansenius' boek te verdedigen tegen de Jezuïeten. Met hun heimelijke methodes zijn dezen er evenwel in gelukt druk uit te oefenen op de Heilige Stoel en hebben zij van hem op bedrieglijke wijze de bulle *In eminenti* weten te verkrijgen, tegen dewelke de afgevaardigden van de Leuvense Universiteit te Rome niets hebben kunnen uitrichten. Nu wil men deze bulle doen afkondigen in de Nederlanden, in strijd met de wetten en gebruiken. De Jezuïeten beweren dat het om een leerstellige bulle gaat. Daar is echter niets van, want die bulle brengt tegen het werk van Jansenius alleen dit in, dat het uitgegeven werd in strijd met de kerkelijke voorschriften en dat het verschillende stellingen herneemt die reeds bij Baius veroordeeld werden. Welnu, dat is een loutere « quaestio facti », waaromtrent niets belet dat de paus bedrogen werd. De abten hopen dat de koning, verplicht als hij is zijn onderdanen te beschermen, gehoor zal verlenen aan de afgevaardigde om van hem nadere inlichtingen te vernemen, en vooral dat hij gunstige maatregelen treffen zal die

¹³⁸) J. LEFÈVRE, *Documents*, blz. 183.

¹³⁹) L. CEYSSENS, *Jean Recht*, blz. 107.

hen in de mogelijkheid zullen stellen hun koning verder loyaal te dienen ¹⁴⁰⁾.

Die brief, waarbij alle commentaar overbodig is, was slechts ondertekend door een secretaris, Hugo Horevoirts, die ons verder totaal onbekend is. Waarom hebben de abten zelf niet getekend? Waarschijnlijk om niet te moeten laten zien dat zij weinig talrijk waren. Naar wij hoger reeds zagen, had de internuntius op 10 Februari aan de landvoogd gemeld dat de overblijvende abten zich met de verdediging van het Jansenisme wel niet verder meer zouden inlaten ¹⁴¹⁾.

Toch waren er nog een paar abten die daadwerkelijk belang stelden in de afvaardiging naar Madrid en die dan ook wel opdracht hebben kunnen geven tot het schrijven van de brief: Joannes Chrysostomus Vander Sterre van Antwerpen en vooral Carolus Fernandez de Velasco, die in 1647 abt geworden was te Grimbergen. Dit blijkt uit een schrijven van de vicaris-generaal aan de abt van Grimbergen, dat dagtekent van 29 December 1649 en waarvan wij hier een uittreksel laten volgen:

« Quod autem scribit nuper fere apud vos Bruxellae etiam fuisse publicandam Bullam contra Ianssenium; non multum miror quia inquietus spiritus Sociorum non quiescet donec etiam violentia magnorum rogant apud vos publicari eandem Bullam quae apud nos iam diu publicata est: et tunc eritis nobis aequales qui de Ianssenio hic non possumus multum loqui, cum ipsi in suis suggestibus tamquam victis et condemnatis non raro insultent. Ego quidem nuper Bruxella digrediens reliqui Sorori alteros 100 florenos, R^{dae} admodum V^{rae} Dⁿⁱ tradendos, pro defensione gratiae: sed cum nihil resciam quid vestri ablegati proficiant et quem fructum faciant pecuniae hactenus in illum finem datae (quae nobis hoc tempore non superfluunt) de consilio meorum Officialium, remandaveram Sorori ut tantisper supercederet illos numerare donec intelligerem quid fieret in isto negotio, ne pecunias mitterem in saccum pertusum, et nihil forte promoveretur: et sic frustra darentur. Iam autem credo R^{dam} admodum V^{ram} D^{em} eas accepisse, quia post acceptas vestras litteras, illi iussi, ut eas numeraret, et suo tempore libenter intelligam quid proficiatur in negotio gratiae: sub cuius persecutione nos hic vivimus » ¹⁴²⁾.

¹⁴⁰⁾ (G. GERBERON), *Histoire générale du Jansénisme*, I, Amsterdam, 1700, blz. 204-205; L. CEYSSENS, *Jean Recht*, blz. 109-110.

¹⁴¹⁾ L. CEYSSENS, *Jean Recht*, blz. 109.

¹⁴²⁾ Archief van de Abdij van Grimbergen, IV, 36.

Hieruit blijkt duidelijk dat de Velasco een actieve rol gespeeld heeft in de afvaardiging naar Madrid: hij zorgde voor het inzamelen van de steungelden, ten minste van die welke van de Norbertijnen moesten komen, en de vicaris-generaal spreekt hem van « vestri ablegati ».

Even duidelijk echter leert die brief ons dat Vander Sterre, hoe verknocht hij ook bleef aan de zaak van Jansenius en hoe mild hij die ook wenste te steunen, toch twijfels koesterde nopens de uitslag van de afvaardiging naar Madrid. Die moet hem al te zeer geleken hebben op de eerste Leuvense afvaardiging naar Rome...

En inderdaad, het resultaat was ongeveer hetzelfde. Op 14 Juli 1650 liet koning Philips IV aan aartshertog Leopold weten dat de bulle diende afgekondigd en uitgevoerd. Op 28 Februari 1651 gaf de landvoogd het koninklijk bevel door aan de Raad van Brabant alsmede aan de bisschoppen, met de verordening dat de bulle op 1 April daaropvolgend in al de kerken van hun bisdommen zou worden gepubliceerd ¹⁴³).

9. — DE AANVAARDING VAN DE BULLEN.

Geen enkel document is ons bekend, waaruit blijkt dat Joannes Chrysostomus Vander Sterre, wie het als vicaris-generaal toekwam de pauselijke verordeningen in de Circarie bekend te maken en uit te voeren ¹⁴⁴), nu eindelijk overging tot het afkondigen van de bulle *In eminenti*. Wel is er een dat ons zulks erg laat betwijfelen, namelijk een brief van de generaal, Augustinus le Scellier, waarin deze op 3 October 1653 beweerde meermaals aan Vander Sterre zijn ontevredenheid te hebben uitgedrukt over de Jansenistische gezindheid van de Brabantse Norbertijnen. Die klachten en vermaningen hadden blijkbaar niets uitgehaald, want de generaal vervolgde zijn schrijven met te zeggen dat Vander Sterre « non potuit facile dimoveri » ¹⁴⁵).

¹⁴³) J. LEFÈVRE, *Documents*, blz. 204-205.

¹⁴⁴) Zulks blijkt uit wat wij hoger reeds zagen betreffende het decreet van 1 Augustus 1641.

¹⁴⁵) Het desbetreffend uittreksel uit die brief drukken wij verder af.

Maar de vicaris-generaal overleed op 28 Juli 1652 ¹⁴⁶⁾. Welke wending zouden de zaken nu nemen ?

Als abt van Sint-Michiels werd Vander Sterre opgevolgd door Norbertus van Couwervan. Deze was geboren te Antwerpen op 14 November 1597, had zijn humaniora gedaan aan het Jezuïeten-college aldaar en was dan op 24 December 1613 ingekleed in de Sint-Michielsabdij. Naar Leuven gezonden voor wijsbegeerte en godgeleerdheid, had hij er de graad van baccalaureus behaald. In 1651 pastoor geworden te Vosselaar, werd hij naar zijn Abdij teruggeroepen en er op 21 December 1652 als abt geïnstalleerd ¹⁴⁷⁾.

Dat was echter niet zo maar van zelf gegaan. Zoals blijkt uit een brief van de internuntius, Andreas Mangelli, dagtekenend van 16 November 1652, stond heel de Sint-Michielsabdij als Jansenistisch aangeschreven:

« Li religiosi del monastero di S. Michele d'Anversa dell'Ord. Premostratense si sono trovati tutti tocchi dal contagio della dottrina di Jansenio... ».

Aartshertog Leopold benoemde van Couwervan op aanduiding van bisschop Capello, met bevel voor de bisschop hem de anti-jansenistische eed af te nemen en bovendien de kloosterlingen er van te verwittigen dat, indien de abt aan zijn eed te kort kwam, hij streng zou gestraft worden ¹⁴⁸⁾.

Als om een bewijs te leveren van zijn goede inzichten, ging de nieuwe abt van Sint-Michiels reeds op 31 Januari 1653 over tot het afkondigen van de bulle *In eminenti*. Daarvan getuigt een schrijven, dat hij op 22 Augustus aan de internuntius richtte en dat wij hier laten volgen:

« Cum S. Pater Noster Norbertus, Patriarcha nostri Sacri Ordinis Praemonstratensis, semper professus fuerit maximam obedientiam, et obsequium erga S. R. Ecclesiam, nec non erga Summum Pontificem, caput eiusdem Ecclesiae, et verum Christi Dei in terris vicarium : Hinc est, quod nobis tamquam Filiis, et Haeredibus virtutum, et obedientiae eiusdem S. Patris eadem sollicitudo, et cura incumbit. Propterea, cum per constitutionem fel. record. Urbani VIII prohibitus sit liber Cornelii Iansenii, cui titulus : *Augustinus* : Ego

¹⁴⁶⁾ L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, II, blz. 288.

¹⁴⁷⁾ L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, I, blz. 143.

¹⁴⁸⁾ Archief van het Vaticaan, Nuntiatura di Fiandra, n. 36, f. 338. — Mededeling vestrekt door P. Lefèvre.

sicut praefatam constitutionem integro accepto, et cum ea in omnibus sentio, et consentio; ita mandavi 31 Ian. 1653 in publico, et pleno capitulo Religiosis meis canonicis huius Ecclesiae, ut praefatam constitutionem acceptent, approbent, et plene observent, quod mandatum omnes libentissime acceptarunt; lapsuri si ullo modo praevaricentur in censuras, et alias poenas de iure imponendas » ¹⁴⁹⁾.

Dat voor wat de Sint-Michielsabdij aangaat. Maar wat gebeurde er in de Circarie? Als vicaris-generaal werd Joannes Chrysostomus Vander Stere opgevolgd door Libertus de Pape, abt van Park.

Libertus de Pape werd geboren te Leuven op 13 Juni 1619 en studeerde wijsbegeerte in zijn geboortestad. In 1635 deed hij zijn intrede in de Abdij van Park, waar hij zich gedurende zeven jaren toeleigde op de godgeleerdheid onder leiding van de reeds bekende Jacobus Pontanus. Daarna ging hij voortstuderen aan de Leuvense Universiteit, waar hij door Pontanus, die in 1645 deken was van de theologische Faculteit, tot prior vacantiarum aangesteld werd. Op 9 Juli 1647 behaalde hij de graad van licentiaat in de godgeleerdheid ¹⁵⁰⁾. Tijdens zijn vormingsjaren moet de Pape dus sterk onder Jansenistische invloed gestaan hebben. Geen wonder dan dat later, in 1654, de Privé-raad en aartshertog Leopold hem zouden verdenken van Jansenisme ¹⁵¹⁾. Doch, indien de Pape werkelijk Jansenist geweest is, moet hij aldaar van gezindheid veranderd zijn, ten laatste in 1647.

Op 17 Juni 1647 werd Libertus de Pape met overgrote meerderheid van stemmen tot abt gekozen van Park, in vervanging van Joannes Masius, die kort tevoren overleden was. De gekozene was toen amper 28 jaar oud; de commissarissen, Christianus Roelofs, abt van Ninove, en Boisschot, kanselier van Brabant, vonden hem te jong en ook te voortvarend. Daarom stelden zij ter benoeming de tweede kandidaat voor, Henricus Assels, die meer ondervinding moest hebben, daar hij vijf jaar lang supprior geweest was, en waarvan Masius zou gezegd hebben dat hij het best geschikt was om hem op te volgen. De Raad van State steunde het advies van de commissarissen en de landvoogd benoemde Assels tot abt van

¹⁴⁹⁾ *Imago primi saeculi Iansenistarum*, I, blz. 437.

¹⁵⁰⁾ L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, II, blz. 13-14.

¹⁵¹⁾ J. LEFÈVRE, *Documents relatifs à la juridiction des Nonces et Internonces des Pays-Bas pendant le régime espagnol (1596-1706)*. (Analecta Vaticano-Belgica, 2e Série: Nonciature de Flandre, VIII), Brussel-Rome, 1943, blz. 245-246.

Park. Doch later werd in zijn plaats de Pape benoemd. Dat leren ons de officiële stukken betreffende de abtskeuze van 1647 ¹⁵²). Spijtig maar dat zij de reden niet opgeven waarom Assels vervangen werd door de Pape.

Hierover zijn evenwel inlichtingen te vinden bij Gerberon ¹⁵³). Zeker, deze vergist zich, waar hij beweert dat Assels door het kapittel gekozen werd. Maar verderop kan hij wel gelijk hebben: volgens hem weigerde Assels de antijansenistische eed af te leggen, die zo pas ingevoerd was, en daarom werd in zijn plaats de Pape benoemd, die de eed wel aflegde.

Heel het geval schijnt dus hier op neer te komen: Assels was Jansenist en de Pape was het niet. Daarom kreeg Assels de voorkeur van de commissarissen, die op zijn minst het Jansenisme niet ongenegen waren; daarom ook werd Assels uiteindelijk afgewezen door aartshertog Leopold, die hevig antijansenistisch was.

Dat de Pape de eed aflegde, blijkt uit een brief die Vander Sterre op 2 Maart 1648 richtte tot de nieuwe abt van Averbode, Servatius Vaes, om hem er toe aan te zetten, de eed niet af te leggen: « *Omnimodo caveatis vos offerre (quod stulte fecit Papius) ad abiurandum S. Augustinum in Iansenio* ». In datzelfde schrijven beweerde de vicaris-generaal dat de Pape, die hij voor de gelegenheid « *proditor gratiae* » heette, zijn benoeming te danken had aan zijn meeheulen met de Jezuïeten tegen Jansenius. Wij vinden er zelfs de volgende onvriendelijke uitlating: « *Timeo Parcensi (et plures mecum) ecclesiae cum ingressu istius hominis imminere aliquod magnum malum* » ¹⁵⁴). Vander Sterre zal toen wel niet vermoed hebben dat « *iste homo* » hem in 1652 opvolgen zou als vicaris-generaal van de Brabantse Circarie.

In die hoedanigheid kreeg Libertus de Pape in 1653 van de internuntius de bulle *Cum occasione* toegezonden, waarin Innocentius X de bekende vijf stellingen van Jansenius als ketters veroordeelde. Op 22 Augustus 1653 liet de nieuwe vicaris-generaal het volgend schrijven aan de internuntius geworden:

« *Abbates Circariae, seu Provinciae Brabantiae S. Ordinis Prae-*

¹⁵²) Algemeen Rijksarchief te Brussel, Conseil d'Etat, 37 A.

¹⁵³) (G. GERBERON), *Histoire générale du Jansénisme*, I, Amsterdam, 1700, blz. 221.

¹⁵⁴) Algemeen Rijksarchief te Brussel, Archives ecclésiastiques, 4987, 74.

monstratensis volentes ostendere, et omnibus notam facere promptam, integram seu perfectam obedientiam, quam gerunt erga S. Sedem Apostolicam tamquam genuini filii S^{mi} Patris sui Norberti, qui in obsequio Sanctae Sedis in reducendo Innocentio secundo contra Petrum Leonis schismaticum immortalis est; visa Bulla S^{mi} Dⁿⁱ n^{ri} Innocentii X^{mi}, qua damnantur quinque propositiones in materia fidei, prompte, et humiliter illam amplectuntur, eandemque omnibus et singulis suis filiis et subditis proposuerunt, quam iidem omni cum submissione, ac humili promptitudine susceperunt. Quod nomine officii mei ex commissione omnium abbatum singulorum monasteriorum totius Circariae praescriptae post humillima pedum oscula in fidem publicam signavi, et sigillavi. Actum Bruxellis 22 Augusti 1653. Libertus Abbas Parcensis, et Vicarius Generalis »¹⁵⁵).

Het mag wel eigenaardig heten dat de vicaris-generaal dat stuk opstelde in naam van al de abten van de Circarie en dat dezen niet allen persoonlijk tekenden. Was de Pape niet zeker van de instemming van zijn collega's en heeft hij hen daarom voor een voldongen feit willen stellen? De meest verwoede Jansenisten onder de abten waren gestorven: Joannes Chrysostomus Vander Sterre en Joannes Masius; maar bleven nog over: Carolus Fernandez de Velasco van Grimbergen, die betrokken was geweest in de afvaardiging naar Madrid, alsook Augustinus Wichmans van Tongerlo, van wie de internuntius op 16 September 1656 verklaren zou dat hij een van de voornaamste aanhangers van Jansenius geweest was en nog steeds zeer verdacht bleef¹⁵⁶), en eindelijk Leonardus Bosch van Berne en Christianus Roelofs van Ninove, nopens wier gezindheid kon getwijfeld worden.

Wat er ook van zij, voor de buitenstaanders ten minste was er bij de Brabantse Norbertijnen heel wat veranderd sedert de dood van Vander Sterre. Die indruk moet ook de generaal, le Scellier, ondergaan hebben, zoals blijkt uit het volgend uittreksel uit de brief die hij op 3 October 1653 aan de vicaris-generaal, de Pape, richtte:

« Gratulor RR. DD. Abbatibus quod S. Sedi obedientiam suam fuerint contestati, interventu R. V., sepositis illis materiis ac opinionibus, quae nec Ecclesiae Dei, nec Ordini admodum condecabant, immo odium politicae potestatis attrahebant. Scripseram alias

¹⁵⁵) Authentiek afschrift, afkomstig uit de Nuntiatuur te Brussel en bewaard in het Archief van de Abdij te Grimbergen, IV, 36.

¹⁵⁶) Archief van het Vaticaan, Nuntiatura di Fiandra, reg. 40, f. 381. — Medegedeeld door P. Lefèvre.

saepius R. D. Chrysostomo p. m. mihi studium illud nostrorum patrum de Brabantia displicere, atque ex eo saepissime Ordinem nostrum fere universum lansenisticum haberi ; sed non potuit facile dimoveri » ¹⁵⁷⁾.

Was het Jansenisme bij de Norbertijnen van de Brabantse Cirkarie nu werkelijk dood of kwijsde het slechts ?

10. — HET PROVINCIAAL KAPITTEL VAN 1656.

Iets wat uiteraard zeer geschikt kon zijn om ons de feitelijke toestand van het Jansenisme bij de Brabantse Norbertijnen te leren kennen, was het Provinciaal Kapittel dat in 1656 te Park gehouden werd. Spijtig maar dat wij er in werkelijkheid niet veel van te weten kunnen komen: het ging er op 22 Augustus zo geheimzinnig toe...

's Voormiddags troffen de vaders een dubbele beslissing omtrent de bekende paragraaf uit de vorige Kapittele: « Porro in materia de gratia omnes humillimi Patris nostri Augustini sententiam sequantur, et ab ea, quousque aliud definierit Ecclesia, nulla ratione divelli se patiantur... »: eerstens zouden de woorden « quousque aliud definierit Ecclesia » geschrapt worden ; tweedens zou er bijgevoegd worden « ut lectores sequantur sententias magis communes, in praxi tutiores et non scandalosas, et maxime in materia confessionis ; alioquin puniendi ». Doch tevens vonden zij het goed dat het definitorium nogmaals onderzoeken zou wat er met die paragraaf diende aangevangen. 's Namiddags nu besloten de definiores haar geheel weg te laten en te vervangen door een andere, die de lectores oplegde « ut sicut in sententiis moralibus debent sequi tutiores et probabiliores sic etiam in speculativis sequantur sententias in Patribus magis fundatas ». Volgt dan in de acta deze zin:

« Deinde quia ex revelatione discursus habiti super omissionem supradicti paragraphi *Porro in materia* etc. posset oriri aliqua offensio, et Ordinis magnum praeiudicium, in communi resolverunt servare secretum sub iuramento quod omnes silebunt quae sunt orta circa istum paragraphum. Et ipso opere RR. DD. abbates per ordi-

¹⁵⁷⁾ Algemeen Rijksarchief te Brussel, Archives ecclésiastiques, Abbayes, 9393, 1.

nem et deinde reliqui patres totius Capituli simul iuramentum praestiterunt » ¹⁵⁸⁾.

Wat heeft dat allemaal te betekenen ? Beschouwen wij eerst de beslissing van 's voormiddags. De traditionele tekst « Porro in materia de gratia... », zoals hij sedert 1641 in feite begrepen werd, legde aan de Norbertijnen de verplichting op, de leer van Jansenius te volgen, met de beperking nochtans « quousque aliud definierit Ecclesia ». Maar nu had de Kerk er anders over beschikt: in de bullen *In eminenti* en *Cum occasione* was het Augustinisme van Jansenius veroordeeld. Daar diende rekening mee gehouden ; de woorden « quousque aliud definierit Ecclesia » hadden geen zin meer en moesten dus geschrapt. Doch daardoor werd de positie van de Jansenisten blijkbaar verstevigd: zij die nog steeds in Jansenius' Augustinus de zuivere genadeleer van Sint Augustinus meenden te vinden, konden voortgaan met beroep te doen op het Provinciaal Kapittel, zonder dat zij zich thans nog hoefden te bekommeren om een kerkelijke uitspraak.

Iedereen zal daar niet mee akkoord gegaan zijn: om te beginnen al niet de voorzitter, vicaris-generaal Libertus de Pape, die drie jaar geleden in naam van heel de Circarie de bulle *Cum occasione* aanvaard had ; zeker ook niet de abt van Sint-Michiels, Norbertus van Couwerven, die zo poedig hij kon de bulle *In eminenti* had afgekondigd, die bovendien goed bevriend was met de Jezuïeten en pas drie weken geleden, op 31 Juli, in hun Professenhuis te Antwerpen de feestpreek gehouden had ter ere van Sint Ignatius, bij gelegenheid van de honderdste verjaring van diens afsterven ¹⁵⁹⁾ ; waarschijnlijk ook niet de abt van Grimbergen, Carolus Fernandez de Velasco, die vroeger wel aan de zijde van de Jansenisten had gestaan, maar die sedert de veroordeling van de Jansenistische stellingen door de bulle *Cum occasione* tot inkeer was gekomen en op zijn exemplaar van de besluiten van het Provinciaal Kapittel van 1643, in de marge naast de bewuste paragraaf, deze woorden had neergeschreven: « Nota, acquiescendum nunc Pontificis definitioni, et silentio involvenda est haec de gratia materia » ¹⁶⁰⁾.

¹⁵⁸⁾ Archief van de Abdij van Park, VII, 48, f. 211; Q. G. NOLS, *Jean Masius*, blz. 46-47.

¹⁵⁹⁾ L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, I, blz. 144.

¹⁶⁰⁾ Dagboek van A. van Eeckhout, Archief van de Abdij van Grimbergen, II, 19, blz. 86.

Was het misschien de abt van Grimbergen, die het voorstel deed ook hier op het Kapittel heel die zaak « in het stilzwijgen te wikkelen » ? Alleszins was dat de slotsom van de beraadslagingen van 's namiddags: de paragraaf in kwestie werd eenvoudig geschrapt en op heel de bespreking werd het zegel gelegd van de bezworen geheimhouding.

In de officiële decreten van het Kapittel krijgen wij nu volgende tekst te lezen:

« Praecipit Capitulum ut... lectores omissis laxis et magis futilibus quam veris sentiis communius probatas et solidas sectentur, et cum doctrina simul pietatem installare conentur. Et sicut in moralibus praesertim in materia iustitiae et confessionis eos vult sequi sententias magis probabiles et communes ac in praxi tutiores, ita in speculativis amplectentur sententias in Sacra Scriptura et Sanctis Patribus magis fundatas » ¹⁶¹).

Het Provinciaal Kapittel van 1656 zou niet veel invloed uitoefenen: de generaal, Augustinus le Scellier, wie het ter bekrachtiging was voorgelegd, heeft er zo veel wijzigingen aan gebracht dat de Brabantse abten, daarover zeer ontstemd, het op zij hebben gelegd en blijkbaar nooit gepromulgeerd ¹⁶²). Toch blijft de aangehaalde tekst voor ons belangrijk, als getuige van de opvatting die onder de Brabantse Norbertijnen heerste in 1656. De kwestie van de genadeleer wordt niet meer uitdrukkelijk vermeld; de aandacht gaat meer naar de moraal, met een uitgesproken voorkeur voor het tutorisme, wat leiden zal naar het rigorisme.

11. — MACARIUS HAVERMANS.

Dertig jaar na het verschijnen van de *Augustinus* leek het Jansenisme bij de Brabantse Norbertijnen uitgestorven. Van al degenen, die wij tot hier toe een min of meer belangrijke rol hebben zien spelen, bleef er slechts één over: Macarius Simeomo. Maar deze had begin 1658 het Jansenisme vaarwel gezegd ¹⁶³). In

¹⁶¹) *Capitula Provincialia Circariae Brabantiae, o. Praem. (1620-1643)*, uitg. J. E. STEYNEN, in *Analecta Praemonstratensia*, XX-XXI (1944-1945), blz. 178.

¹⁶²) Zie over dit geval P. LEFÈVRE, *Un conflit entre le général de Prémontré et les abbés du Brabant en 1656*, in *Analecta Praemonstratensia*, IX (1933), blz. 247-271.

¹⁶³) Zulks blijkt uit een brief van de pauselijke staatssecretaris aan de nuntius

1663 aangesteld als abt van Sint-Michiels te Antwerpen, was hij goed bevriend geworden met de Bollandisen, die van hem inlichtingen ontvingen over Norbertijnse heiligen en hem uit dank twee boekdelen van hun *Acta Sanctorum* opdroegen, een in 1669 en een ander in 1675 ¹⁶⁴).

En toch, op 13 en 14 Juli 1671 werden er in de Sint-Michielsabdij door de lector Joannes de Witte, licentiaat in de godgeleerdheid ¹⁶⁵), theses voorgebracht, waarvan sommige sterk Jansenistisch getint waren ¹⁶⁶).

Joannes de Witte werd evenwel al spoedig in de schaduw gesteld door zijn leerling Macarius Havermans, die beschouwd wordt als een van de vurigste verdedigers van het Jansenisme in de Nederlanden ¹⁶⁷).

Havermans werd gedoopt te Breda op 30 September 1644, legde professie af in de Sint-Michielsabdij op 11 Maart 1666 en werd er, kort na zijn priesterwijding, aangesteld als lector. Zijn uiterst zwakke gezondheid zou hem vroegtijdig ten grave brengen: hij stierf op 26 Februari 1680, amper 35 jaar oud ¹⁶⁸). Niettemin heeft hij een tiental geschriften uitgegeven, waarvan sommige tamelijk omvangrijk. Heel zijn literaire bedrijvigheid vat de *Imago primi saeculi Iansenistarum* als volgt samen: « Universim hic dici potest, illum, si vitae ipsius brevioris spectes angustias, multa; si utilitatem, parum; si periculum, nimium scripsisse » ¹⁶⁹).

De nieuwe lector begon met drie reeksen theses te publiceren: in 1672, *Conclusiones theologicae de Fide, Spe et Charitate*; in 1673, *Conclusiones theologicae de Virtutibus Cardinalibus in genere et de duabus in specie, Prudentia et Iustitia*; in 1674, *Conclusiones theologicae de quatuor Virtutibus Cardinalibus*. Deze laatste reeks werd opgedragen aan de Jansenistisch gezinde apostolische vicaris van de Verenigde-Provinciën, Joannes Neercassel ¹⁷⁰).

Rospigli, op datum van 20 April 1658. Archief van het Vaticaan, Nuntiatura di Fiandra, reg. 142, f. 164. — Aanduiding verstrekt door P. Lefèvre.

¹⁶⁴) L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, II, blz. 182-183.

¹⁶⁵) L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, III, blz. 40.

¹⁶⁶) *Doctrina theologica per Belgium manans ex Academia Lovaniensi ab anno 1644 usque ad annum 1677*, Mainz, 1681, blz. 6, 21, 45, 64, 73, 76, 134.

¹⁶⁷) (D. DE COLONIA), *Dictionnaire des Livres Jansénistes ou qui favorisent le Jansénisme*, IV, Antwerpen, 1755, blz. 113.

¹⁶⁸) L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, I, blz. 356.

¹⁶⁹) *Imago primi saeculi Iansenistarum*, III, blz. 24.

¹⁷⁰) L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, III, blz. 73.

In datzelfde jaar 1674 liet hij te Antwerpen een eerste uitgebreid werk verschijnen, dat het jaar daarop reeds een tweede druk kende in twee delen: *Tyrocinium Christianae Moralis Theologiae ad mentem Sanctorum Patrum, praecipue S. Augustini* ¹⁷¹⁾. Het werd opgedragen aan de abt van Sint-Michiels, Macarius Si-meomo, en goedgekeurd onder meer door de vicaris-generaal Libertus de Pape en door Joannes de Witte. De reden, waarom Havermans dat boek schreef en uitgaf, zette hij uiteen in de volgende bewoordingen, die meteen zijn opvatting weergeven over de theologie in het algemeen en over de moraaltheologie in het bijzonder:

« Maxime cum in aliis tyrociniis hoc saepe deploraverim, quod illis tam multae futes et theologo plane inutiles quaestiones intermisceantur, ad hoc solum servientes, ut tyrones in ipso theologiae limine nauseam creent, theologiamque obscuram reddant. Accedit quod vix ullum tyrocinium theologiae fundamenta petat ex limpidissimis fontibus S. Scripturae et traditionis, cuius infallibiles testes sunt generalia Concilia et fideles depositarii SS. Patres. Hinc vix ullum S. Scripturae, Conciliorum, aut SS. Patrum locum in illis invenies; sed omnia in proprii intellectus statera trutinant: sicque de Christiana theologia (quae continere debet conclusiones de Deo, eiusque attributis etc. ex inconcussis verbi Dei scripti ac traditi dogmatibus, ex securissimis SS. Patrum placitis, deductas) faciunt theologiam naturalem, seu philosophiam ex peripateticis Aristotelis principiis, saepius auctoritatem Aristotelis, quam SS. Ambrosii, Hieronymi, Augustini aut alterius S. Patris allegantes, ne dicam magis aestimantes, saltem suam aliquantulum plausibilem rationem SS. Patrum sententiae praeferentes. ... Sicuti ergo periculose SS. Patrum doctrina in materia fidei contemnitur, ita et periculose in materia morum eorum sententia vilipenditur. Et sicuti orthodoxa doctrina non permittit recentiorum dogmata SS. Patrum placitis praeferri in quaestionibus fidei, ita sana doctrina non permittit recentiorum opiniones in quaestionibus morum magis aestimari SS. Patrum sententias » ¹⁷²⁾.

Havermans' bedoeling was dan een handboek samen te stellen van echt christelijke moraal, gesteund op de Heilige Schrift en op de Vaders, vooral op Sint Augustinus. In feite werd zijn werk een handboek van Jansenistische moraal, gesteund op Jansenius' genadeleer. De schrijver heeft er ettelijke veroordeelde stellingen van

¹⁷¹⁾ L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, I, blz. 356-357.

¹⁷²⁾ M. HAVERMANS, *Tyrocinium*, 2^e uitg., I, blz. 2-5.

Baius in opgenomen, iets waar hij geen bezwaar in zag, vermits, volgens hem, die stellingen « in zekere zin » konden gehouden:

« Bene tamen semel generaliter Tyro Theologus notare debet circa illam bullam Pii V et Gregorii XIII proscribentem illas propositiones vulgo Bayo adscriptas, quod vi istius Bullae nulla propositio in particulari possit dici condemnata tamquam haeretica et falsa, licet aliunde certum sit multas inter illas tales inveniri, cum quaedam ex propositionibus ibidem proscriptis in rigore sint verae, et ut aiunt Pontifices in illa Bulla: *nonnullae aliquo pacto sustineri possent in rigore et proprio verborum sensu ab authoribus intento*. Quas tamen tamquam tunc scandali occasionem dantes, et consequenter offensivas proscripserunt » ¹⁷³).

Het gaat natuurlijk het bestek van deze studie te buiten, hier heel de kwestie van het « comma pianum » te behandelen. Wij willen alleen laten opmerken dat Havermans dienaangaande een opvatting volgde, die in zijn tijd algemeen verspreid was bij de Jansenisten en die ook reeds te vinden was bij Jansenius zelf ¹⁷⁴). Practisch zagen wij die mening al gedeeld door Masius en Simeomo.

Havermans heeft niet alleen de leer van Baius en Jansenius overgenomen, maar ook uitgewerkt, zodat wij in zijn boek verschillende stellingen aantreffen, die later, op 7 December 1690, door Alexander VIII als « Jansenistische dwalingen » zouden veroordeeld worden. Wij halen er slechts een paar aan, die juist aan hem schijnen ontleend: de 9^e en de 10^e. Beiden komen letterlijk, of zo goed als letterlijk in het *Tyrocinium* voor:

HAVERMANS

« Ex illis fit consequens quod sicuti revera peccat, qui amat virtutes propter earum pulchritudinem et conformitatem cum natura rationali sine respectu ad Deum, ita etiam revera peccet qui odio habet peccatum mere ob eius turpitudinem et inconvenientiam cum natura rationali sine ullo ad Deum offensum respectu » ¹⁷⁵).

ALEXANDER VIII

« 9. — Revera peccat, qui odio habet peccatum mere ob eius turpitudinem et inconvenientiam cum natura, sine ullo ad Deum offensum respectu » ¹⁷⁶).

¹⁷³) M. HAVERMANS, *Tyrocinium*, 2^e uitg., II, blz. 159.

¹⁷⁴) *Doctrina theologica*, blz. 96-103.

¹⁷⁵) M. HAVERMANS, *Tyrocinium*, 2^e uitg., II, blz. 97.

¹⁷⁶) H. DENZINGER, *Enchiridion*, Uitg. 21-23, Freiburg, 1937, n. 1299.

« Quinto potest quis detestari malum, et prosequi bonum, ut coelestem obtineat gloriam. ... Intentio haec non est recta, nec bona » ¹⁷⁷).

« 10. — *Intentio, qua quis detestatur malum et prosequitur bonum mere, ut coelestem obtineat gloriam, non est recta nec Deo placens* » ¹⁷⁸).

Op 9 Juli 1675 liet de Jezuïet Philippus de Hornes te Antwerpen een reeks theses verdedigen tegen Havermans' *Tyrocinium* ¹⁷⁹). Havermans beantwoordde ze met een 500 bladzijden lange *Defensio brevis Tyrocinii Moralis Theologiae F. Macarii Havermans contra Theses R. P. N. e Societate Iesu illi oppositas*, die in 1676 te Keulen verscheen, nogmaals met de goedkeuring van de vicaris-generaal Libertus de Pape ¹⁸⁰).

In een van zijn theses had de Hornes diegenen verdacht gemaakt, die zich voortdurend en uitsluitend op Sint Augustinus beriepen, daar zowat alle ketters zulks gedaan hadden, alsook de katholieken, die van de waarheid waren afgedwaald, zoals Baius en Jansenius ¹⁸¹). Dat was Havermans te machtig en op 8 Maart 1677 liet hij in de Sint-Michielsabdij zijn *Theses theologicae de SS. Patrum, praecipue S. Augustini, auctoritate* verdedigen. Hetzelfde jaar liet hij te Keulen een boekje verschijnen met als titel: *Dissertatio theologica de auctoritate Sanctorum Patrum, praesertim S. P. Augustini* ¹⁸²). Hoe hoog Havermans het gezag van Sint Augustinus aansloeg, blijkt uit de 6^e van zijn *Theses*, die wij weervinden als de 30^e van de door Alexander VIII in 1690 veroordeelde stellingen:

HAVERMANS

« Unde clare deduco, quod, ubi quis invenerit doctrinam clare in Augustino fundatam, illam absolute possit tenere, et

ALEXANDER VIII

« 30. — *Ubi quis invenerit doctrinam in Augustino clare fundatam, illam absolute potest tenere et docere, non respicien-*

¹⁷⁷) M. HAVERMANS, *Tyrocinium*, 2e uitg., II, blz. 92, 102.

¹⁷⁸) H. DENZINGER, *Enchiridion*, n. 1300.

¹⁷⁹) C. SOMMERVOGEL, *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*, IV, Brussel-Parijs, 1893, kol. 460.

¹⁸⁰) L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, I, blz. 358.

¹⁸¹) *Imago primi saeculi Iansenistarum*, II, blz. 442-443.

¹⁸²) L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, I, blz. 358.

*docere, non respiciendo ad ullam Pontificis bullam »*¹⁸³⁾.

*do ad ullam Pontificis Bullam »*¹⁸⁴⁾.

In zijn Tyrocinium hield Havermans er ook enkele rigoristische stellingen op na betreffende de biechtpraktijk. Deze werkte hij verder uit in zijn *Disquisitio theologia, in qua discutitur illa famosa quaestio: Quinam Dei amor requiratur et sufficiat cum Sacramento ad justificationem*, die midden 1675 te Leuven verscheen¹⁸⁵⁾. Zo kwam hij in de rij te staan naast Huyghens, Gabriëlis en Neesen; samen met hen werd hij bestreden door de Jezuïet Aegidius Estrix¹⁸⁶⁾.

Onder de schuilnaam van Franciscus Simonis liet deze in 1675 te Mainz een boekje verschijnen met als titel: *Status, origo et scopus reformationis hoc tempore attentatae in Belgio circa administrationem et usum Sacramenti Poenitentiae, iuncta piorum supplicatione ad Clementem X Pontificem Maximum*¹⁸⁷⁾. Namens de vrome gelovigen van België verzocht hij de paus uitspraak te doen omtrent zekere leerpunten en praktijken die de rigoristen wensten in te voeren. Hun leer vatte hij samen in 25 « canones », die hij illustreerde met aanhalingen uit hun werken en waarvan hij aantoonde dat zij ontleend werden aan Baius, Jansenius of Saint-Cyran en in tegenspraak waren met de pauselijke verordeningen, de Concilies of de praktijk van de Kerk.

Havermans, Huyghens, Gabriëlis en Neesen dienden klacht in bij de aartsbisschop van Mechelen, Alphonsus de Berghes, die bij decreet van 15 Februari 1676 het boekje van Estrix in zijn bisdom verbood, in afwachting dat het geval nader zou zijn onderzocht en dat de schrijver zich zou weten te rechtvaardigen. Daartegen werd protest aangetekend door de bisschop en de theologische Faculteit van Mainz.

In opdracht, naar het schijnt, van de theologische Faculteit van Leuven, publiceerde Havermans einde 1676 te Keulen zijn *Epistola apologetica ad Summum Pontificem Innocentium XI contra*

¹⁸³⁾ *Doctrina theologica*, blz. 111; *Imago primi saeculi Iansenistarum*, II, blz. 446.

¹⁸⁴⁾ H. DENZINGER, *Enchiridion*, n. 1320.

¹⁸⁵⁾ L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, I, blz. 357-358.

¹⁸⁶⁾ A. SOHIER, Gilles Estrix S. J. (1624-1694). *Un important controversiste oublié*, in *Gregorianum*, XXVIII (1947), blz. 258-269.

¹⁸⁷⁾ C. SOMMERVOGEL, *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*, III, kol. 470.

iniustam accusationem Francisci Simonis ¹⁸⁸⁾). De schrijver vat zijn werk aan met te verklaren dat hij geen enkele nieuwigheid wenst te leren, maar zich streng houden wil aan de leer van de Vaders, vooral van Sint Augustinus. Hij beweert zich volkomen te onderwerpen aan al de bullen die Baius en Jansenius veroordelen; hij wil geenszins voor Jansenist doorgaan en betreurt dat men maar al te dikwijls diegenen van Jansenisme beschuldigt, die ijveren voor de eer van God.

Na die 113 bladzijden lange zelfverdediging, gaat Havermans over tot het offensief. Hij heeft het vooral tegen het probabilisme, een nieuwigheid die de Vaders totaal onbekend was. Verder bekampt hij de leer van Estrix en van de Minderbroeders over het geloof en over de liefde, alsook hun opvattingen over de biecht.

In een aanvullend hoofdstuk tekent Havermans protest aan tegen de goedkeuring door de theologische Faculteit van Mainz gehecht aan een aanval tegen de Belgische godgeleerden, die toch in niets door hun eigen bisschoppen en oversten afgekeurd werden. Nogmaals beweert hij ten onrechte beschuldigd geweest te zijn van Baianisme en Jansenisme. Eens te meer verklaart hij de vijf stellingen van Jansenius te veroordelen, maar met zorg vermijdt hij er de clausule aan toe te voegen: « in sensu ab auctore intento », waar Estrix nochtans zeer sterk de nadruk had op gelegd. Verder doet hij opmerken dat men diegenen niet van Jansenisme mag beschuldigen, die dingen leren welke wel bij Jansenius te vinden zijn doch niet veroordeeld werden. Ten slotte getuigt hij voor de zoveelste maal van zijn algehele onderwerping aan het oordeel van de Kerk en van de paus.

Havermans' *Epistola apologetica* wordt beschouwd als het belangrijkste antwoord op de beschuldigingen van Estrix. Tevens mogen wij er een van de voornaamste beschuldigingsacten in zien, die bijgedragen hebben tot de veroordeling van de 65 laxistische stellingen door Innocentius XI op 4 Maart 1679.

In 1679 vertoefde Havermans in het Premonstratenser College te Parijs. Daar schreef hij zijn meer dan 500 bladzijden beslaand *Examen libelli cui titulus: Pentalogus diaphoricus sive Quinque Differentiarum Rationes, ex quibus verum iudicatur de dilatione absolutionis ad mentem gemini Ecclesiae solis SS. Augustini et Thomae. In quo pleraeque quaestiones in materia Poenitentiae*

¹⁸⁸⁾ L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, I, blz. 358.

hoc tempore controversae discutiuntur, et antiquae Ecclesiae circa poenitentes praxis ob oculis ponitur, dat hetzelfde jaar nog te Keulen verscheen ¹⁸⁹). Tegen de schrijver van de *Pentalogus diaphoricus*, de Ongeschoeide Karmeliet Carolus ab Assumptione, verdedigde hij er de oude kerkelijke biechtpraktijk, die, naar zijn overtuiging, diende heringevoerd ¹⁹⁰).

Wanneer Macarius Havermans op 26 Februari 1680 overleed, vermeldde zijn doodsbericht onder meer:

« Super excelsam S. Theologiae cathedram positus lucebat, et ardebat, oculis aegris odiosus, puris amabilis. Doctrina eius variis libris contenta, Sanctissimo Domino exhibita, sine naevo inventa est » ¹⁹¹).

Dat laatste kon zeker niet meer beweerd na de veroordeling van de 31 Jansenistische dwalingen, op 7 December 1690 door Alexander VIII uitgesproken.

12. — FLORENTIUS DE COCQ.

Een van Havermans' beste leerlingen was Florentius de Cocq. Deze was geboren te Antwerpen op 13 December 1648, had wijsbegeerte gestudeerd te Leuven en was dan Norbertijn geworden in de Sint-Michielsabdij, waar hij op 8 April 1670 geprofest werd ¹⁹²). Op 9 en 10 Mei 1675 verdedigde hij voor zijn meester een reeks stellingen onder de titel: *Universa Theologia moralis ad mentem S. P. Augustini* ¹⁹³). Datzelfde jaar nog werd hij zelf aangesteld tot lector in zijn Abdij ¹⁹⁴).

In die hoedanigheid liet hij op 10 Maart 1677 *Theses theologicae de statu hominis integri, lapsi, reparati et beati ex S. P. N. Augustino, Fulgentio, Prospero praecipue concinnatae* voorbrengen ¹⁹⁵). Wij nemen daar één stelling uit, de 21e, waarin de Cocq op ingenieuze wijze de 5e veroordeelde propositie van Jan-

¹⁸⁹) L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, I, blz. 359.

¹⁹⁰) *Imago primi saeculi Iansenistarum*, III, blz. 24-30.

¹⁹¹) *Imago primi saeculi Iansenistarum*, II, blz. 438.

¹⁹²) L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, I, blz. 127.

¹⁹³) L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, I, blz. 357.

¹⁹⁴) L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, I, blz. 127.

¹⁹⁵) L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, I, blz. 128.

senius verdedigt, volgens dewelke Christus niet voor alle mensen gestorven is:

« Sicuti illud, quod dictum est, ' Omnes in Christo vivicabuntur ', cum tam multi aeterna morte puniantur, ideo dictum est, quod omnes quicumque vitam aeternam percipiunt, non percipiunt nisi in Christo. Ita quod dictum est, ' Omnes homines vult Deus salvos fieri ', cum tamen multos nolit salvos fieri, ideo dictum est, quia omnes, qui salvi fiunt, nisi ipso volente non fiunt » ¹⁹⁶).

In 1682 liet de Cocq drie lijvige boekdelen verschijnen, getiteld: *Principia totius Theologiae moralis et speculativae, ex S. Scriptura, Conciliis, Sanctis Patribus, maxime S. Augustino, et aliis probatis auctoribus compendiose deprompta*, waarvan hij in 1689 een tweede uitgave bezorgde in vier delen ¹⁹⁷). Naar het schijnt, verdedigde de schrijver er de genadeleer van Jansenius; onder meer ontkende hij het bestaan van de « gratia mere sufficiens » in de staat van de gevallen natuur ¹⁹⁸).

Iemand achtte het nodig verschillende stellingen uit de Cocq's *Theses* en *Principia* te verzamelen en ze aan het oordeel van de Heilige Stoel voor te leggen. Florentius de Cocq, die in 1691 praeses geworden was van het Premonstratenser College te Leuven, schreef er, kort voor zijn dood, in 1693, zijn *Responsio ad accusationes quibus de mala doctrina accusatur apud S. Sedem Florentius de Cocq in libello, cui titulus: Propositiones per Belgium disseminatae* ¹⁹⁹.

13. — OOK NOG JANSENISME TE TONGERLO.

Niet alleen in de Sint-Michielsabdij, doch ook te Tongerlo heeft het Jansenisme nog een tijd lang voortgewoekerd. Hier enkele feiten ter staving.

Tijdens de prelatuur van Augustinus Wichmans had Tongerlo een slechte naam, zoals blijkt uit een brief van de internuntius de Vecchy, dagtekenend van 16 September 1656:

¹⁹⁶) *Doctrina theologica per Belgium manans ex Academia Lovaniensi ab anno 1644 usque ad annum 1677*, Mainz, 1681, blz. 57-58.

¹⁹⁷) L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, I, blz. 128.

¹⁹⁸) *Imago primi saeculi Iansenistarum*, III, blz. 184-130.

¹⁹⁹) L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, I, blz. 129; *Imago primi saeculi Iansenistarum*, III, blz. 190.

« Non solo tutto l'Ordine di S. Norberto in questi paesi e stato aderente alla dottrina di Jansenio ma specialmente il sudetto abbate e suo monasterio sono stati delli sequaci principali e di presente sono molto sospetti » ²⁰⁰⁾.

Onder het bestuur van de abt Jacobus Hroznata Crils, liet de lector Hroznata van Saftinghen op 2 en 3 September 1676 een reeks theses verdedigen, waarvan er verschillende Jansenistisch getint waren ²⁰¹⁾.

Na de dood van Crils, was er abtskeuze te Tongerlo. Van de drie kandidaten, zo schreef de nuntius op 11 Februari 1695 naar Rome, werd alleen Gregorius Piëra niet van Jansenisme verdacht ²⁰²⁾.

14. — HET PROVINCIAAL KAPITTEL VAN 1718.

Gregorius Piëra, in 1695 abt van Tongerlo geworden, werd in 1710 bovendien vicaris-generaal van de Brabantse Circarie ²⁰³⁾. In die hoedanigheid riep hij tegen 25 September 1718 het Provinciaal Kapittel bijeen te Tongerlo. Het laatste Provinciaal Kapittel had plaats gegrepen in 1656, maar, zoals wij hoger reeds zagen, waren er toen moeilijkheden gerezen tussen de Brabantse abten en de generaal ²⁰⁴⁾, met als gevolg dat de decreten van dat Kapittel blijkbaar nooit gepromulgeerd werden. In 1718 scheen niemand nog te weten dat er in 1656 een Kapittel geweest was: telkens wanneer men sprak over het « laatste Provinciaal Kapittel », bedoelde men het Kapittel van 1643 ²⁰⁵⁾.

Zo gebeurde het dat de vicaris-generaal enkele tijd vóór het Kapittel aan de abten een schema ter overweging meedeelde, dat

²⁰⁰⁾ Archief van het Vaticaan, Nuntiatura di Fiandra, reg. 40, f. 381. — Tekst meegedeeld door P. Lefèvre.

²⁰¹⁾ *Doctrina theologica per Belgium manans ex Academia Lovaniensi ab anno 1644 usque ad annum 1677*, Mainz, 1681, blz. 23, 43, 58-59, 121.

²⁰²⁾ Archief van het Vaticaan, Nuntiatura di Fiandra, reg. 86, f. 84-85. — Meegedeeld door P. Lefèvre.

²⁰³⁾ L. GOOVAERTS, *Ecrivains*, II, blz. 38.

²⁰⁴⁾ Zie P. LEFÈVRE, *Un conflit entre le général de Prémontré et les abbés du Brabant en 1656*, in *Analecta Praemonstratensia*, IX (1933), blz. 247-271.

²⁰⁵⁾ Zulks blijkt duidelijk uit het omstandig verslag, dat A. van Eeckhout over het Provinciaal Kapittel van 1718 nagelaten heeft in zijn Dagboek, Archief van de Abdij van Grimbergen, II, 19, blz. 76-99.

in hoofdzaak de decreten weergaf van het Provinciaal Kapittel van 1643. Onder meer kwam er volgende tekst in voor:

« Porro in materia de gratia omnes humillimi Patris Nostri Augustini sententiam sequantur, et ab ea, quousque aliud definierit Ecclesia, nulla ratione divelli se patiantur, iuxta decreta praecedentium Capitulorum tam Generalium quam Provincialium ».

Augustinus van Eeckhout, abt van Grimbergen, die zeer gehecht was aan Sint Augustinus, doch een afschuw had van Jansenius, wist maar al te goed dat die tekst vroeger gediend had om de Jansenistische genadeleer aan te bevelen. Even goed wist hij dat de uitdrukking « quousque aliud definierit Ecclesia » een dode letter gebleven was. Daarom verzocht hij de vicaris-generaal de voorgestelde tekst als volgt te wijzigen:

« Porro in materia de gratia omnes eiusdem S. P. nostri Augustini sententiam sequantur, sic tamen, ut inter veram S. Patris, et damnatam Iansenii doctrinam solerter distinguant, quam conformiter ad declarationem omnium abbatum huius Circariae datam 22 Augusti 1653 hoc Provinciale Capitulum sincero animo reiicit ac damnat. Decreta itidem Apostolicae Sedis, tam in materia fidei quam morum, omnes reverenter suscipiant et religiose observent ».

De vicaris-generaal heeft blijkbaar rekening gehouden met de opmerkingen van de abt van Grimbergen, want op 27 September legde hij aan de vaders volgende tekst voor, die zonder tegenspraak aanvaard werd en opgenomen in de officiële decreten van het Kapittel:

« Quia Capitulum Provinciale valde desiderat, ut religiosi non tantum in pietate, sed etiam in studiis proficiant: ideo supreme commendat, ut non tantum Scholasticae Theologiae, sed etiam Sacrae Scripturae, ac lectioni Sanctorum Patrum, maxime vero Sancti Patris nostri Augustini serio incumbant: nec quidquam doceant, aut loquantur in vilipendium tanti Doctoris.

Porro in materia de gratia omnes eiusdem Sti Patris nostri Augustini sententiam sequantur, quam nullus tamquam Iansenianam aut erroneam carpat. Omnes tamen nostri Ordinis professores solerter se a Iansenii sententia secernant, quam, conformiter ad declarationem omnium abbatum huius Circariae datam 22 Augusti 1653 hoc Provinciale Capitulum sincero animo reiicit, et damnat. Mandat itidem, ut decreta Apostolicae Sedis tam in materia fidei, quam morum omnes reverenter suscipiant, et religiose observent » ²⁰⁶).

²⁰⁶) *Acta et Decreta Capituli Provincialis Circariae Brabantiae Ordinis Prae-*

Aldus werden de zaken op punt gezet. Het decreet van het Provinciaal Kapittel van 1620 bleef van kracht: evenals vroeger werden de Brabantse Norbertijnen verplicht de genadeleer van Sint Augustinus te volgen. Doch, waar verschillenden onder hen, die in Jansenius de getrouwe vertolker van Sint Augustinus' genadeleer hadden gezien, zich tot nog toe op het decreet van 1620 beroepen konden om hun Jansenistische gezindheid te verrechtvaardigen, werd zulks thans voorkomen met er op te wijzen dat onderscheid diende gemaakt tussen de leer van Sint Augustinus en die van Jansenius.

Hiermee eindigt dan de geschiedenis van het Jansenisme bij de Brabantse Norbertijnen als dusdanig ²⁰⁷⁾.

N. J. WEYNS, o. Praem.

monstratensis Tongerloae celebrati anno Domini MDCCXVIII a die vigesima quinta Septembris usque ad vigesimam nonam eiusdem inclusive, Antwerpen, 1719, blz. 43-44.

²⁰⁷⁾ Volledigheidshalve vermelden wij hier nog het geval van Hieronymus de Waerseghere, abt van Park. Juist vóór zijn abtswijding, op 16 Juli 1719, weigerde hij de antijansenistische eed af te leggen en de bulle *Unigenitus* als « regula fidei » te aanvaarden. Daar de aartsbisschop van Mechelen, Thomas Philippus de Alsatia, hem niet wilde wijden vooraleer aan deze formaliteiten voldaan was, gaf de Waerseghere zich ten slotte gewonnen. Later ondertekende hij, samen met zes anderen, waaronder van Espen en de abt van Vlierbeek, een *Memoriale quo demonstratur sapientia et aequitas decreti caesarei de observanda circa constitutionem Unigenitus indifferentia, et argumenta quibus decretum istud a quibusdam impetitur refelluntur*. Doch in 1729 ondertekende hij, zoals de andere abten van de Brabantse Circarie, de aanvaarding van de bulle *Unigenitus*. De desbetreffende stukken berusten in het Archief van de Abdij van Grimbergen, IV, 36. In datzelfde Archief worden ettelijke stukken bewaard, die betrekking hebben op de actie door van Eeckhout in September 1725 gevoerd tegen de Jansenisten van de Abdij van Orval.